

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна
ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного
бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА МАГІСТРА

на тему: ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР КОНФЛІКТУ В КАШМІРІ

Виконала:

студентка 2 курсу, групи УМІБ-61
другого (магістерського) рівня вищої освіти,
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
ОПП «Міжнародна інформаційна безпека»

Гладкова Аліна Сергіївна

(прізвище, ім'я по батькові)

Керівник:

к.е.н., доцент Марченко І.С.

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

Рецензент:

Доктор філософії (PhD) з політології
Запорожченко Руслан Олександрович

(науковий ступінь, вчене звання, прізвище, ім'я по батькові)

ХАРКІВ – 2025 рік

ННІ «Каразінський інститут міжнародних відносин та туристичного бізнесу»
Кафедра міжнародних відносин
Спеціальність 291 «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Освітньо-професійна програма «Міжнародна інформаційна безпека»
Рівень вищої освіти: другий (магістерський)

Підпис

ЗАТВЕРДЖУЮ
Завідувач кафедри
Н.А. Вінникова
ініціали, прізвище

«2» червня 2025 року
(зі змінами від 10.09.2025; 06.10.2025)

ЗАВДАННЯ **на кваліфікаційну роботу магістра**

Гладкової Аліни Сергіївни

(прізвище, ім'я та по батькові)

1. Тема роботи «Інформаційний вимір конфлікту в Кашмірі»

керівник роботи Марченко Іван Сергійович, к. е. н., доцент

(прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)

затверджені наказом по університету від «02» червня 2025 року № 4001-5/1324
зі змінами від «10» вересня 2025 року № 4001-5/3049, зі змінами від «6» жовтня
2025 року № 4001-5/3656.

2. Строк подання здобувачем вищої освіти роботи 21 листопада 2025 року

3. Перелік питань, які потрібно розробити:

дослідити теоретичні основи інформаційних вимірів міжнародних конфліктів та концептуалізувати інформаційну війну як інструмент зовнішньої політики; розкрити міжнародно-правові та етичні рамки регулювання інформаційного впливу в контексті міжнародних спорів; визначити історичний контекст та основні етапи розвитку кашмірського конфлікту з акцентом на його інформаційні аспекти; порівняти інформаційні наративи Індії та Пакистану щодо кашмірського питання та виявити їх ключові характеристики; оцінити роль міжнародних медіа та соціальних мереж у формуванні глобального сприйняття кашмірського конфлікту; обґрунтувати можливості використання інформаційної дипломатії для врегулювання кашмірського спору.

4. План роботи

№ з/п	Назви етапів роботи	Строк виконання етапів
1	Вибір здобувачем теми КРМ і подання заяви на кафедрі; затвердження теми та призначення наукового керівника; складання та затвердження індивідуального завдання на виконання КРМ	19.05.2025-30.06.2025
2	Підготовка вступу і розділу 1 КРМ	01.09.2025-30.09.2025
3	Підготовка розділу 2 КРМ	01.10.2025-15.10.2025
4	Підготовка розділу 3 КРМ	16.10.2025-31.10.2025
5	Підготовка висновків і переліку використаних джерел	03.11.2025-14.11.2025
6	Подання здобувачем завершеної КРМ науковому керівнику для перевірки та оформлення відгуку	17.11.2025-21.11.2025
7	Попередній розгляд КРМ на комісії від кафедри	24.11.2025-28.11.2025
8	Доопрацювання роботи, прийняття кафедрою рішення про допуск роботи до захисту в ЕК, оформлення та зовнішнє рецензування	01.12.2025-05.12.2025
9	Підготовка до захисту та захист КРМ в ЕК і присвоєння випускникам кваліфікації	08.12.2025-24.12.2025

Дата видачі завдання: 2 червня 2025 року (зі змінами від 10.09.2025; 06.10.2025).

Студент

(підпис)

А. С. Гладкова

(ініціали, прізвище)

Керівник роботи

(підпис)

І.С. Марченко

(ініціали, прізвище)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	4
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИМІРІВ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ.....	9
1.1. Теоретичні підходи до аналізу інформаційного простору в умовах конфлікту.....	9
1.2. Інформаційна війна як інструмент зовнішньої політики.....	17
1.3. Міжнародно-правові та етичні рамки інформаційного впливу	24
Висновки до розділу 1	33
РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР КАШМІРСЬКОГО КОНФЛІКТУ	35
2.1. Історичний контекст та етапи розвитку конфлікту в Кашмірі.....	35
2.2. Інформаційні наративи Індії та Пакистану у ЗМІ	42
2.3. Роль міжнародних медіа та соціальних мереж у висвітленні конфлікту.....	50
Висновки до розділу 2	59
РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО КАШМІРСЬКОГО ПИТАННЯ.....	62
3.1. Можливості інформаційної дипломатії для врегулювання конфлікту. 62	
3.2. Інструменти стримування пропаганди та фейкових повідомлень.....	71
3.3. Пропозиції щодо посилення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інформаційної складової конфлікту.....	79
Висновки до розділу 3	91
ВИСНОВКИ.....	93
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	98

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасний етап розвитку міжнародних відносин характеризується кардинальною трансформацією природи конфліктів, коли традиційні військово-політичні протистояння все більше доповнюються або навіть замінюються інформаційними війнами, що ведуться через глобальні медіа-платформи, соціальні мережі та цифрові технології з метою формування громадської думки та впливу на процеси прийняття політичних рішень. Кашмірський конфлікт між Індією та Пакистаном, який триває понад сім десятиліть і неодноразово ставив регіон Південної Азії на межу повномасштабної війни між двома ядерними державами, демонструє особливу актуальність дослідження інформаційних вимірів міжнародних спорів, оскільки саме інформаційні наративи та медіа-кампанії часто визначають динаміку ескалації або деескалації напруженості в регіоні. Цифрова революція та поява нових комунікаційних технологій кардинально змінили способи висвітлення та сприйняття конфліктів, створивши умови, коли локальні події можуть миттєво набувати глобального резонансу, а дезінформаційні кампанії можуть підривати зусилля щодо мирного врегулювання спорів. В умовах, коли інформаційний простір стає полем битви за інтерпретаційну гегемонію, розуміння механізмів формування та поширення конфліктних наративів набуває критичного значення для розробки ефективних стратегій миротворення та попередження конфліктів. Особливої ваги це питання набуває в контексті кашмірського спору, де історичні травми, релігійні розбіжності та геополітичні амбіції переплітаються з сучасними інформаційними технологіями, створюючи складну систему взаємодіючих факторів, що впливають на перспективи врегулювання одного з найтриваліших міжнародних конфліктів сучасності. Аналіз інформаційного виміру кашмірського конфлікту дозволяє не лише краще зрозуміти специфіку цього конкретного спору, але й виявити загальні закономірності та тенденції, характерні для інформаційних аспектів сучасних міжнародних конфліктів, що робить таке дослідження актуальним як з теоретичної, так і з практичної точки зору. Необхідність розробки нових підходів до врегулювання інформаційної складової конфліктів зумовлена також зростаючою роллю недержавних акторів,

включаючи медіа-корпорації, технологічні компанії та громадські організації, які мають значний вплив на формування міжнародної громадської думки та можуть як сприяти мирному врегулюванню спорів, так і підживлювати конфліктний потенціал.

Ступінь вивченості теми. Дослідження інформаційних аспектів міжнародних конфліктів має міждисциплінарний характер і спирається на напрацювання представників різних наукових шкіл та підходів, серед яких особливе місце займають роботи провідних теоретиків інформаційної війни та стратегічних комунікацій. Фундаментальні засади розуміння ролі інформації в міжнародних відносинах були закладені в працях Дж. Аркілли та Д. Ронфельдта, які одними з перших концептуалізували феномен інформаційної війни як нову форму конфлікту в цифрову епоху, а також М. Кастельса, чия теорія мережевого суспільства надала концептуальну основу для розуміння трансформації комунікаційних процесів у глобалізованому світі. Значний внесок у дослідження психологічних операцій та когнітивних аспектів інформаційного впливу зробили Д. Канеман, чия робота про механізми прийняття рішень розкрила когнітивні упередження, що експлуатуються в інформаційних кампаніях, та П. Зінгер з Е. Брукінгом, які детально проаналізували використання соціальних мереж як зброї в сучасних конфліктах. Дослідження етичних та правових аспектів інформаційного впливу розвивали М. Шмітт та Л. Віхул у рамках Талліннського проекту з кібер-права, а також К. Бйола та Дж. Паммент, які вивчали темну сторону цифрової дипломатії та механізми протидії онлайн-пропаганді. Конструктивістські підходи до аналізу інформаційного простору представлені в роботах А. Вендта, який розкрив роль дискурсивних практик у конструюванні міжнародної реальності, та Н. Фейрклафа, чий критичний дискурс-аналіз надав методологічні інструменти для дослідження владних відносин у медіа-текстах. Спеціалізовані дослідження кашмірського конфлікту та його інформаційних аспектів представлені в роботах С. Бозе, С. Гангулі, Д. Хагерті та інших регіональних експертів, які аналізували еволюцію конфлікту та роль медіа в його висвітленні, проте комплексного дослідження інформаційного виміру цього

спору з використанням сучасних теоретичних підходів до аналізу інформаційних конфліктів у науковій літературі поки що бракує.

Метою кваліфікаційної роботи магістра є визначення особливостей інформаційного забезпечення кашмірського конфлікту та розробка рекомендацій щодо вдосконалення інформаційної політики для сприяння мирному врегулюванню цього спору.

В процесі дослідження вирішувалися наступні **завдання**:

– з'ясувати теоретичні основи інформаційних вимірів міжнародних конфліктів та концептуалізувати інформаційну війну як інструмент зовнішньої політики;

– розкрити міжнародно-правові та етичні рамки регулювання інформаційного впливу в контексті міжнародних спорів;

– визначити історичний контекст та основні етапи розвитку кашмірського конфлікту з акцентом на його інформаційні аспекти;

– з'ясувати відмінність інформаційних наративів Індії та Пакистану щодо кашмірського питання та виявити їх ключові характеристики;

– виявити роль міжнародних медіа та соціальних мереж у формуванні глобального сприйняття кашмірського конфлікту;

– обґрунтувати можливості використання інформаційної дипломатії для врегулювання кашмірського спору та розробити пропозиції щодо посилення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інформаційної складової конфлікту.

Об'єктом даної роботи є конфлікт як складова сучасних міжнародних відносин.

Предметом є інформаційне забезпечення конфлікту між Індією та Пакистаном.

Теоретико-методологічна база дослідження включає комплекс загальнонаукових та спеціальних методів дослідження. Методологічною основою роботи стали принципи системного підходу та міждисциплінарності, що дозволило розглянути інформаційний вимір кашмірського конфлікту як складну систему взаємопов'язаних елементів. Використано порівняльний метод для аналізу різних теоретичних підходів та національних наративів, контент-

аналіз для дослідження медіа-дискурсу, дискурс-аналіз для виявлення прихованих значень у текстах, а також кейс-стаді метод для детального вивчення конкретного конфлікту. Теоретичну основу дослідження становлять конструктивістський, реалістичний, ліберальний та критичний підходи до аналізу міжнародних відносин, а також теорії мережевого суспільства, інформаційної війни та стратегічних комунікацій.

Практичне значення результатів дослідження полягає у можливості їх використання у кількох напрямках професійної діяльності та освітнього процесу. Результати дослідження можуть бути застосовані у практиці української публічної дипломатії для розробки стратегій цифрової комунікації з міжнародними аудиторіями, удосконалення механізмів протидії російській дезінформації та зміцнення інформаційної стійкості українського суспільства на основі адаптації німецького та європейського досвіду до специфіки українського контексту. Матеріали роботи можуть бути використані у діяльності Міністерства закордонних справ України, Міністерства цифрової трансформації, Служби безпеки України та інших державних органів, відповідальних за інформаційну безпеку держави, для розробки відповідних стратегічних документів, навчальних програм підготовки фахівців та механізмів міжвідомчої координації у сфері цифрової дипломатії. Висновки та рекомендації дослідження можуть бути враховані органами державної влади, що відповідають за євроінтеграційні процеси, для гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами у сфері цифрової політики, кібербезпеки та захисту даних, а також для поглиблення співпраці з європейськими партнерами у протидії спільним інформаційним загрозам. Результати роботи можуть бути використані у розробленні освітніх курсів та навчальних програм з цифрової дипломатії, міжнародної інформаційної безпеки, стратегічних комунікацій та публічної дипломатії для підготовки фахівців у галузі міжнародних відносин та національної безпеки у вищих навчальних закладах України.

Апробація результатів дослідження. відбувалася на всеукраїнському науково-практичному круглому столі «Стратегічні напрями зовнішньої політики та дипломатії країн світу» (Харків, листопад 2025 року), до якого були

підготовлені тези за темою «Інформаційний вимір міжнародного конфлікту в кашмірі: сучасні тенденції та перспективи розвитку інформаційної дипломатії»

Структура роботи зумовлена метою та завданнями дослідження. Кваліфікаційна робота магістра складається зі вступу, трьох розділів, висновків та списку використаних джерел, що включає 101 позицію, два рисунки та одну таблицю. Загальний обсяг роботи становить 106 сторінок. Робота містить комплексний аналіз теоретичних засад дослідження інформаційних конфліктів, детальне вивчення специфіки кашмірського спору та практичні рекомендації щодо вдосконалення інформаційної політики.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ВИМІРІВ МІЖНАРОДНИХ КОНФЛІКТІВ

1.1. Теоретичні підходи до аналізу інформаційного простору в умовах конфлікту

Сучасний інформаційний простір являє собою складну багаторівневу систему комунікативних зв'язків, яка функціонує в умовах постійної трансформації технологічних можливостей та геополітичних реалій, що особливо актуалізується в контексті міжнародних конфліктів, де інформація стає не лише засобом висвітлення подій, але й потужним інструментом впливу на громадську думку та прийняття політичних рішень [21, с. 23]. Теоретичне осмислення інформаційного простору в умовах конфлікту вимагає комплексного міждисциплінарного підходу, який поєднує напрацювання теорії міжнародних відносин, медіакомунікацій, соціальної психології та когнітивних наук для створення цілісної концептуальної моделі функціонування інформаційних потоків у кризових ситуаціях.

Розглядаючи еволюцію теоретичних підходів до аналізу інформаційного простору, варто підкреслити, що початкові концептуалізації інформаційної сфери в міжнародних відносинах базувалися переважно на традиційних уявленнях про пропаганду та психологічні операції, характерних для епохи холодної війни. Однак стрімкий розвиток цифрових технологій, поява соціальних мереж та глобальної інтернет-інфраструктури кардинально змінили природу інформаційного простору, перетворивши його на динамічну, інтерактивну та високошвидкісну систему обміну даними, де традиційні бар'єри між виробниками та споживачами інформації практично зникли.

Конструктивістський підхід до аналізу інформаційного простору, розроблений Олександром Вендтом та розвинений у працях сучасних дослідників інформаційних війн, акцентує увагу на тому, що реальність міжнародних відносин конструюється через дискурсивні практики, а інформаційний простір стає основною ареною, де формуються та трансформуються уявлення про національні інтереси, загрози та можливості [97, с. 156-158]. Згідно з цим підходом, інформаційний конфлікт не є просто

відображенням об'єктивних протиріч між державами, а являє собою процес конструювання та реконструювання сенсів, значень та інтерпретацій подій, який безпосередньо впливає на формування стратегій поведінки акторів міжнародних відносин.

Розвиваючи конструктивістську перспективу, важливо підкреслити роль мови та символів у формуванні сприйняття конфліктних ситуацій. Лінгвістичні конструкції, метафори та наративні схеми не просто описують реальність, а формують її для різних аудиторій. У цьому контексті особливого значення набуває аналіз того, як різні актори використовують специфічні дискурсивні стратегії для легітимізації своїх дій та делегітимізації опонентів. Процес фреймінгу, тобто представлення подій у певному контексті, стає ключовим механізмом боротьби за інтерпретаційну гегемонію в інформаційному просторі. Конструктивістський підхід також дозволяє розуміти, як інформаційні кампанії впливають на формування колективних ідентичностей та групової солідарності. В умовах конфлікту інформаційний простір стає ареною конструювання образів «ми» та «вони», що має прямі наслідки для мобілізації суспільної підтримки та виправдання політичних рішень. Цей процес особливо помітний у випадках етнічних та релігійних конфліктів, де інформаційні технології використовуються для посилення групових упереджень та стереотипів.

Реалістична парадигма дослідження інформаційного простору, представлена в роботах Джона Міршаймера та адаптована до умов інформаційної епохи сучасними теоретиками безпеки, розглядає інформаційний вплив як один із інструментів здобуття та утримання влади в анархічній міжнародній системі, де держави прагнуть максимізувати свою безпеку через контроль над інформаційними ресурсами та можливостями формування сприятливого зовнішнього середовища [60, с. 89-92]. У рамках цього підходу інформаційна війна розглядається як природний елемент міждержавної конкуренції, спрямований на послаблення противника та зміцнення власних позицій без використання традиційних військових засобів.

Реалістична інтерпретація інформаційних конфліктів підкреслює значення матеріальних ресурсів та структурних можливостей держав у веденні

інформаційної боротьби. Згідно з цим підходом, успіх в інформаційній сфері залежить не стільки від змісту повідомлень, скільки від наявності потужної медіаінфраструктури, фінансових ресурсів та технологічних можливостей. Великі держави мають структурні переваги в інформаційній конкуренції завдяки своїм ресурсам та глобальному впливу, що дозволяє їм формувати міжнародний порядок денний та нав'язувати свою інтерпретацію подій.

Водночас реалістичний підхід звертає увагу на безпекову дилему в інформаційній сфері, коли зусилля однієї держави щодо зміцнення своїх інформаційних можливостей сприймаються іншими як загроза, що призводить до ескалації інформаційної конкуренції. Цей феномен особливо помітний у відносинах між великими державами, де розбудова інформаційних можливостей стає частиною більш широкої стратегії стримування та балансування сил.

Ліберальний інституціоналізм пропонує альтернативне бачення ролі інформаційного простору в міжнародних конфліктах, підкреслюючи значення міжнародних інституцій, норм та режимів у регулюванні інформаційних потоків та протидії дезінформації, що знаходить відображення в працях Роберта Кохейна та Джозефа Ная, які адаптували свою теорію комплексної взаємозалежності до реалій цифрової епохи [47, с. 234-237]. Цей підхід акцентує увагу на необхідності створення ефективних механізмів міжнародного співробітництва у сфері інформаційної безпеки та боротьби з маніпулятивними практиками, які загрожують стабільності демократичних інституцій та міжнародного порядку.

Ліберальний підхід особливо цінний для розуміння того, як міжнародні організації та багатосторонні механізми можуть сприяти стабілізації інформаційного простору в умовах конфлікту. Розвиток інформаційних технологій створює нові можливості для міжнародного співробітництва у сфері верифікації фактів, обміну достовірною інформацією та координації зусиль щодо протидії дезінформації. Міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ та регіональні структури, все більше уваги приділяють розробці норм та стандартів відповідальної поведінки в інформаційному просторі.

Важливим елементом ліберального аналізу є концепція інформаційної взаємозалежності, яка передбачає, що держави стають все більш залежними від

глобальних інформаційних мереж та не можуть ефективно контролювати інформаційні потоки в односторонньому порядку. Це створює стимули для співробітництва та розвитку міжнародних режимів регулювання інформаційної сфери, навіть незважаючи на наявність конфліктних інтересів між державами.

Ліберальний інституціоналізм також підкреслює роль недержавних акторів, включаючи громадянське суспільство, міжнародні НГО та приватні компанії, у формуванні інформаційного простору. Ці актори можуть як сприяти стабілізації інформаційного середовища через просування професійних стандартів та етичних норм, так і створювати додаткові виклики через свою автономну діяльність, яка не завжди узгоджується з державними інтересами.

Критична теорія міжнародних відносин, розвинена Робертом Коксом та застосована до аналізу інформаційних процесів сучасними дослідниками, пропонує розглядати інформаційний простір як арену боротьби за гегемонію, де домінуючі актори намагаються нав'язати свою версію реальності та легітимізувати існуючий порядок, водночас маргіналізуючи альтернативні наративи та інтерпретації [26, с. 167-171]. Згідно з цим підходом, аналіз інформаційного простору має враховувати структурні нерівності у доступі до засобів масової інформації та технологій поширення інформації, а також механізми, через які потужні актори здійснюють символічне насильство над менш впливовими учасниками міжнародних відносин.

Критичний підхід розкриває приховані владні відносини, які структурують інформаційний простір та визначають, які голоси будуть почуті, а які залишаться маргіналізованими. Особлива увага приділяється аналізу того, як домінуючі дискурси формуються та підтримуються через контроль над ключовими інформаційними ресурсами, включаючи медіаконгломерати, технологічні платформи та освітні інституції. Цей підхід дозволяє виявити механізми, через які певні інтерпретації подій стають «природними» та «об'єктивними», тоді як альтернативні погляди відкидаються як «упереджені» або «пропагандистські».

Крім того, критичний підхід аналізує роль культурних та ідеологічних чинників у формуванні сприйняття інформації. Різні соціальні групи мають різні культурні коди та системи цінностей, які впливають на те, як вони інтерпретують

інформацію про конфлікт. Домінуючі групи часто мають більше можливостей для поширення своїх культурних кодів та представлення їх як універсальних, що створює додаткові переваги в інформаційній боротьбі.

Системний підхід до дослідження інформаційного простору, який ґрунтується на загальній теорії систем Людвіга фон Берталанфі та адаптований до потреб аналізу інформаційних конфліктів, розглядає інформаційний простір як складну адаптивну систему, що складається з множини взаємопов'язаних елементів: джерел інформації, каналів передачі, аудиторій, технологічних платформ та регулятивних механізмів [16, с. 78-82]. Ця система характеризується нелінійними зв'язками між елементами, емерджентними властивостями та здатністю до самоорганізації, що робить її особливо чутливою до зовнішніх впливів та внутрішніх збурень у періоди конфліктів.

Системний аналіз дозволяє розуміти інформаційний простір як цілісність, де зміни в одному елементі можуть мати каскадні ефекти на всю систему. Це особливо важливо в умовах конфлікту, коли навіть локальні інформаційні втручання можуть призвести до непередбачуваних наслідків у глобальному масштабі. Системний підхід також допомагає ідентифікувати критичні точки в інформаційній системі, де цілеспрямований вплив може мати максимальний ефект.

Важливою характеристикою інформаційної системи є її адаптивність - здатність змінювати свою структуру та функції у відповідь на зовнішні виклики. В умовах конфлікту ця адаптивність проявляється через появу нових інформаційних каналів, зміну поведінки аудиторій та еволюцію регулятивних механізмів. Розуміння цих адаптивних процесів є критично важливим для розробки ефективних стратегій інформаційного впливу та захисту.

Мережевий підхід до аналізу інформаційного простору, що базується на теорії соціальних мереж та адаптований до цифрового середовища, дозволяє досліджувати структурні характеристики інформаційних потоків, ідентифікувати ключові вузли поширення інформації та аналізувати механізми формування громадської думки через призму мережевої динаміки [24, с. 234-239]. Цей підхід особливо цінний для розуміння того, як дезінформація

поширюється через соціальні мережі та як можна використовувати структурні особливості мереж для протидії маніпулятивним кампаніям.

Мережевий аналіз розкриває важливість структурних позицій різних акторів в інформаційному просторі. Вузли з високою центральністю (тобто ті, що мають багато зв'язків або займають стратегічні позиції в мережі) мають диспропорційний вплив на поширення інформації. Ідентифікація таких вузлів дозволяє як розуміти механізми інформаційного впливу, так і розробляти стратегії протидії дезінформації через роботу з ключовими розповсюджувачами.

Мережевий підхід також дозволяє аналізувати феномени вірусного поширення інформації, коли певні повідомлення швидко поширюються через мережу, досягаючи великої кількості людей за короткий час. Розуміння механізмів, що сприяють вірусності (емоційна забарвленість, соціальна значущість, простота сприйняття), є критично важливим як для тих, хто намагається поширити свої повідомлення, так і для тих, хто протидіє дезінформації.

Когнітивний підхід до дослідження інформаційного простору зосереджується на психологічних механізмах сприйняття та обробки інформації людиною, враховуючи когнітивні упередження, емоційні реакції та соціальні чинники, які впливають на формування суджень та прийняття рішень в умовах інформаційного конфлікту [44, с. 89-93]. Розуміння цих механізмів є критично важливим для розробки ефективних стратегій як здійснення інформаційного впливу, так і захисту від нього, оскільки дозволяє прогнозувати реакції різних аудиторій на конкретні повідомлення та наративи.

Когнітивний підхід виявляє систематичні упередження в обробці інформації, які можуть експлуатуватися в інформаційних конфліктах. Упередження підтвердження спонукає людей шукати інформацію, яка підтверджує їх існуючі переконання, та ігнорувати суперечливі факти. Ефект доступності робить більш переконливою ту інформацію, яка легше згадується, що часто корелює з емоційною силою або недавністю повідомлення. Ці та інші когнітивні особливості можуть використовуватися для маніпулювання громадською думкою.

Особливо важливим є розуміння ролі емоцій у сприйнятті інформації. Емоційно забарвлені повідомлення часто сприймаються як більш достовірні та запам'ятовуються краще, ніж нейтральні факти. В умовах конфлікту це може призводити до домінування емоційних наративів над раціональним аналізом, що ускладнює мирне врегулювання суперечностей.

Дискурсивний аналіз як методологічний інструмент дослідження інформаційного простору дозволяє виявляти приховані значення, ідеологічні установки та владні відносини, які втілюються в текстах, зображеннях та інших формах медіаконтенту, що циркулює в умовах конфлікту [32, с. 145-150]. Цей підхід особливо корисний для аналізу того, як різні актори конструюють наративи про конфлікт, легітимізують свої дії та делегітимізують опонентів через використання специфічних дискурсивних стратегій та риторичних прийомів.

Дискурсивний аналіз розкриває, як мова конструює реальність, а не просто її описує. Вибір конкретних слів, метафор та наративних структур формує сприйняття подій та впливає на можливі реакції аудиторії. В умовах конфлікту ця конструктивна сила мови стає особливо важливою, оскільки від того, як буде представлений конфлікт, залежать перспективи його врегулювання.

Дискурсивний підхід також дозволяє аналізувати механізми легітимації та делегітимації в інформаційному просторі. Різні дискурсивні стратегії використовуються для представлення власних дій як справедливих та необхідних, тоді як дії опонентів зображуються як неправомірні та загрозливі. Ці процеси є критично важливими для мобілізації підтримки та виправдання політичних рішень.

Інформаційний простір міжнародного конфлікту являє собою складне багатовимірне явище, яке вимагає комплексного теоретичного осмислення (рис. 1.1). Представлені вісім підходів не конкурують між собою, а взаємодоповнюють одне одного, розкриваючи різні грані єдиного феномену: від конструювання наративів і боротьби за владу до психологічних механізмів сприйняття інформації та структури цифрових мереж. Кожен вимір пропонує власну оптику аналізу, власні пояснювальні моделі та практичні рекомендації, проте лише їх

синтез дозволяє зрозуміти, як інформація формує перебіг конфліктів, впливає на прийняття рішень і створює можливості як для ескалації протистояння, так і для пошуку шляхів мирного врегулювання. У контексті кашмірського конфлікту цей багатовимірний підхід особливо важливий, оскільки дозволяє побачити не лише суперечності між державними нарративами Індії та Пакистану, але й роль міжнародних інституцій, цифрових технологій, когнітивних упереджень та дискурсивних практик у формуванні сучасного інформаційного ландшафту навколо спірного регіону.

Рис. 1.1. Інформаційний простір міжнародного конфлікту (створено автором)

1.2. Інформаційна війна як інструмент зовнішньої політики

Інформаційна війна у сучасному розумінні являє собою комплексну стратегію використання інформаційних ресурсів та технологій для досягнення політичних цілей шляхом впливу на громадську думку, прийняття рішень та поведінку як внутрішніх, так і зовнішніх аудиторій, що робить її одним із найбільш ефективних та водночас складних для виявлення інструментів сучасної зовнішньої політики [14, с. 45-48]. Еволюція концепції інформаційної війни від простої пропаганди до складних мультиплатформних кампаній відображає загальні тенденції цифровізації суспільства та трансформації медіаландшафту, де традиційні бар'єри між внутрішньою та зовнішньою інформаційною політикою стають все більш умовними.

Особливості сучасного інформаційного середовища, такі як швидкість поширення інформації, інтерактивність комунікації та можливість прямого доступу до глобальних аудиторій, кардинально змінили характер інформаційної війни. Традиційні моделі вертикального поширення інформації (від держави до громадян) доповнюються горизонтальними мережами комунікації, де окремі індивіди та неурядові організації можуть мати значний вплив на формування громадської думки.

Трансформація медіаландшафту також призвела до зміни ролі традиційних медіа як посередників між владою та суспільством. Соціальні мережі та цифрові платформи дозволяють політичним акторам встановлювати прямий контакт з аудиторіями, обходячи традиційні медіафільтри. Це створює нові можливості для інформаційного впливу, але водночас ускладнює контроль якості та достовірності інформації.

Стратегічні цілі інформаційної війни як інструменту зовнішньої політики включають широкий спектр завдань: від формування сприятливого іміджу держави та її політики до підриву довіри до опонентів, дестабілізації внутрішньополітичної ситуації в країнах-мішенях та створення умов для реалізації довгострокових геополітичних проектів [69, с. 138-142]. Ефективність інформаційної війни як зовнішньополітичного інструменту визначається її здатністю досягати стратегічних цілей з мінімальними ресурсними витратами та

ризиками ескалації, що робить її особливо привабливою для держав, які не мають переваг у традиційних сферах впливу.

Розглядаючи стратегічні цілі інформаційної війни більш детально, варто виділити кілька основних напрямків. По-перше, це формування сприятливого зовнішнього середовища для реалізації національних інтересів через створення позитивного іміджу держави та її політики. Цей напрямок включає публічну дипломатію, культурні обміни та інші форми «м'якої сили», спрямовані на довгострокове формування лояльності зарубіжних аудиторій.

По-друге, інформаційна війна може використовуватися для підриву позицій геополітичних конкурентів через дискредитацію їх політики, інституцій та лідерів. Ця стратегія особливо ефективна в демократичних суспільствах, де громадська думка має значний вплив на прийняття політичних рішень. Використання дезінформації, викривлення фактів та емоційного маніпулювання може призводити до зниження довіри до демократичних інституцій та створення внутрішньополітичної нестабільності.

По-третє, інформаційна війна служить інструментом мобілізації внутрішньої підтримки для зовнішньополітичних ініціатив. Через формування певного сприйняття міжнародних подій у власного населення держави можуть легітимізувати свої дії на міжнародній арені та забезпечити необхідний рівень суспільної згуртованості навколо зовнішньополітичного курсу.

Тактичний арсенал сучасної інформаційної війни характеризується різноманітністю форм та методів впливу, які можуть варіюватися від відносно м'яких технік публічної дипломатії до агресивних кампаній дезінформації та психологічного тиску [17, с. 67-72]. Використання штучного інтелекту, алгоритмів машинного навчання та технологій глибокого аналізу даних дозволяє персоналізувати інформаційний вплив, адаптуючи повідомлення до психологічних особливостей конкретних аудиторій та максимізуючи їх емоційний резонанс.

Серед основних тактичних прийомів інформаційної війни слід виділити стратегію «сислової диверсії», яка полягає в цілеспрямованому викривленні значень ключових понять та категорій, що використовуються в політичному

дискурсі. Через переосмислення таких концепцій як «демократія», «права людини», «національний суверенітет» різні актори намагаються легітимізувати свої дії та делегітимізувати опонентів.

Техніка «інформаційного шуму» передбачає створення великої кількості суперечливої інформації навколо певних подій з метою ускладнення формування об'єктивної картини та дезорієнтації аудиторії. Цей метод особливо ефективний в умовах кризових ситуацій, коли люди активно шукають достовірну інформацію, але стикаються з протирічливими повідомленнями з різних джерел.

Стратегія «емоційного зараження» базується на використанні психологічних механізмів групової динаміки для швидкого поширення певних емоційних станів та установок серед великих груп людей. Особливо ефективною ця техніка виявляється в соціальних мережах, де емоційно забарвлений контент має тенденцію до вірусного поширення.

Використання «астротурфіngu» – створення штучних громадських рухів та ініціатив, які імітують спонтанну громадську активність, але насправді контролюються зовнішніми акторами. Ця техніка дозволяє створювати враження широкої суспільної підтримки певних ідей чи політичних позицій, маскуючи при цьому їх штучне походження.

Дипломатичний вимір інформаційної війни включає використання офіційних каналів комунікації, міжнародних організацій та дипломатичних мереж для просування національних наративів та інтерпретацій подій, що дозволяє легітимізувати інформаційний вплив через надання йому офіційного статусу та посилення на міжнародне право [56, с. 234-238]. Публічна дипломатія як компонент інформаційної стратегії спрямована на формування довгострокових відносин з зарубіжними аудиторіями через культурні обміни, освітні програми та громадські ініціативи, що створює основу для майбутнього політичного впливу.

Сучасна дипломатична практика все більше інтегрує елементи інформаційної війни в традиційні дипломатичні процеси. «Твіттер-дипломатія» та використання соціальних мереж дипломатичними представництвами дозволяє швидко реагувати на міжнародні події та формувати громадську думку в режимі

реального часу. Водночас це створює нові ризики, пов'язані з можливістю неточної інтерпретації дипломатичних повідомлень та ескалації напруженості через необережні заяви в соціальних мережах.

Багатотрекова дипломатія в інформаційну епоху включає не лише офіційні дипломатичні канали, але й роботу з громадськими організаціями, академічними колами, бізнес-спільнотою та медіа. Ця диверсифікація дипломатичних зусиль дозволяє охопити ширші аудиторії та створити більш стійкі основи для міжнародного співробітництва, але водночас ускладнює координацію та контроль за дотриманням офіційної політичної лінії.

Культурна дипломатія як складова інформаційної стратегії набуває особливого значення в епоху глобалізації, коли культурні продукти можуть мати значний вплив на формування сприйняття країн та народів. Кінематограф, література, музика та інші форми культурного вираження стають інструментами «м'якої сили», що дозволяють формувати довгострокові симпатії та антипатії до певних країн та їх політики.

Економічні аспекти інформаційної війни пов'язані з використанням інформаційних кампаній для впливу на інвестиційний клімат, торговельні відносини та економічну репутацію країн-опонентів, що може мати значні довгострокові наслідки для їх розвитку та міжнародної конкурентоспроможності [86, с. 156-161]. Інформаційні атаки на економічні інститути та фінансові ринки можуть спричиняти реальні економічні збитки, які іноді перевищують ефект традиційних економічних санкцій.

Інформаційна війна в економічній сфері може приймати форму цілеспрямованого підриву довіри до національної валюти, банківської системи або окремих економічних секторів. Поширення негативної інформації про фінансову стабільність країни може призводити до відтоку капіталу, зниження кредитних рейтингів та погіршення умов зовнішнього фінансування.

Особливо вразливими до інформаційних атак є країни з розвинутими фінансовими ринками, де настрої інвесторів можуть швидко змінюватися під впливом інформаційних кампаній. Використання алгоритмічної торгівлі та

високочастотних торговельних систем може посилювати ефект інформаційних впливів, призводячи до значних коливань цін на фінансових ринках.

Інформаційна війна в економічній сфері також включає боротьбу за контроль над економічними наративами та інтерпретаціями економічних процесів. Представлення певних економічних моделей як більш успішних або справедливих може впливати на вибір економічної політики в інших країнах та формувати міжнародні економічні режими.

Технологічні інновації кардинально змінюють характер та можливості інформаційної війни, створюючи нові канали впливу та методи маніпулювання, серед яких особливе місце займають технології дипфейків, ботнети в соціальних мережах та алгоритми автоматизованого генерування контенту [23, с. 23-28]. Штучний інтелект дозволяє створювати персоналізований контент у масштабах, неможливих для людських ресурсів, та автоматизувати процеси таргетування аудиторій на основі аналізу великих масивів даних про їх поведінку та преференції.

Розвиток технологій машинного навчання відкриває нові можливості для аналізу великих масивів даних про поведінку користувачів в інтернеті, що дозволяє створювати надзвичайно точні профілі цільових аудиторій. Ці профілі можуть використовуватися для розробки персоналізованих інформаційних кампаній, які враховують індивідуальні психологічні особливості, ціннісні орієнтації та поведінкові патерни конкретних користувачів.

Технології нейромереж та глибокого навчання дозволяють створювати все більш переконливий синтетичний контент, включаючи фальшиві відео, аудіозаписи та тексти, які важко відрізнити від автентичних. Це створює нові можливості для дезінформації, але водночас породжує проблему «дивідендів брехуна», коли справжні докази можуть бути відкинуті як потенційні підробки.

Інтернет речей та розумні пристрої створюють нові канали для збору інформації та потенційного впливу на поведінку людей. Дані, що збираються цими пристроями, можуть використовуватися для більш точного таргетування інформаційних кампаній та розуміння поведінкових патернів різних груп населення.

Блокчейн-технології можуть як сприяти боротьбі з дезінформацією через забезпечення прозорості та незмінності записів, так і створювати нові виклики через децентралізацію контролю над інформаційними потоками.

Психологічні операції як складова інформаційної війни спрямовані на експлуатацію когнітивних упереджень, емоційних тригерів та соціальних страхів для формування бажаних установок та поведінкових патернів у цільових аудиторій [17, с. 89-94]. Розуміння психологічних механізмів впливу дозволяє розробляти більш ефективні стратегії як здійснення психологічного тиску, так і захисту від нього через підвищення медіаграмотності та критичного мислення населення.

Сучасні психологічні операції базуються на глибокому розумінні когнітивної психології та нейронауки. Використання знань про роботу мозку дозволяє розробляти більш ефективні методи впливу на процеси прийняття рішень та формування суджень. Особлива увага приділяється експлуатації емоційних реакцій, які часто домінують над раціональним аналізом в процесі оцінки інформації.

Технології нейромаркетингу адаптуються для потреб інформаційної війни, дозволяючи більш точно передбачати реакції аудиторій на різні типи повідомлень. Використання методів вимірювання мозкової активності, відстеження руху очей та аналізу мікровиразів дозволяє оптимізувати контент для максимального психологічного впливу.

Групова психологія та механізми соціального впливу активно використовуються в інформаційних операціях. Принципи соціального доказу, авторитету, взаємності та дефіциту адаптуються для цифрового середовища, дозволяючи більш ефективно маніпулювати поведінкою великих груп людей.

Мережеві ефекти в інформаційній війні проявляються через використання соціальних платформ, месенджерів та інших цифрових каналів для масштабування впливу та створення ефекту вірусного поширення певних повідомлень чи наративів [80, с. 321-325]. Алгоритми соціальних мереж, які оптимізовані для максимізації залученості користувачів, часто сприяють

поширенню емоційно забарвленого та поляризуючого контенту, що робить їх ідеальним середовищем для інформаційних маніпуляцій.

Феномен «ехо-камер» та «бульбашок фільтрів» в соціальних мережах створює умови для ізоляції різних груп користувачів у власних інформаційних середовищах. Це може призводити до поляризації суспільства та ускладнення діалогу між різними політичними та соціальними групами. В умовах конфлікту ці ефекти можуть посилюватися, створюючи паралельні реальності для різних груп населення.

Алгоритми рекомендацій соціальних платформ можуть непередбачено впливати на поширення інформації, іноді сприяючи вірусному розповсюдженню дезінформації або конспіративних теорій. Розуміння цих алгоритмів стає критично важливим для розробки ефективних стратегій інформаційного впливу.

Міжнародно-правові виклики, пов'язані з інформаційною війною, стосуються складності кваліфікації інформаційних операцій як порушень міжнародного права, визначення відповідальності за дії недержавних акторів та розробки ефективних механізмів притягнення до відповідальності за інформаційну агресію [75, с. 513-520]. Транснаціональний характер інформаційного простору ускладнює застосування традиційних принципів юрисдикції та суверенітету, створюючи правові прогалини, які активно експлуатуються агресорами.

Правова кваліфікація інформаційних операцій залишається одним із найскладніших питань сучасного міжнародного права. Традиційні критерії визначення агресії, розроблені для фізичних дій, важко застосовувати до інформаційних впливів, які можуть мати серйозні наслідки, але не передбачають використання фізичної сили.

Питання атрибуції інформаційних атак створює додаткові виклики для міжнародного права. Складність встановлення справжніх організаторів інформаційних кампаній, використання проксі-акторів та маскуванню під громадські ініціативи ускладнюють притягнення винних до відповідальності.

Розробка міжнародних норм поведінки в інформаційному просторі відбувається повільно через різні підходи різних країн до регулювання інтернету

та свободи слова. Ці розбіжності ускладнюють досягнення консенсусу щодо мінімальних стандартів відповідальної поведінки в кіберпросторі.

1.3. Міжнародно-правові та етичні рамки інформаційного впливу

Міжнародно-правове регулювання інформаційного впливу на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин характеризується фрагментарністю та недостатністю існуючих норм для ефективного реагування на виклики інформаційної епохи, що створює суттєві прогалини в системі міжнародної безпеки та дозволяє агресивним акторам використовувати інформаційні технології для досягнення своїх цілей без належних правових наслідків [28, с. 234-240]. Традиційні принципи міжнародного права, сформовані в епоху, коли інформаційні потоки були значно менш інтенсивними та контрольованими, виявляються недостатньо адаптованими до реалій цифрового віку, де інформація може миттєво поширюватися через національні кордони та впливати на внутрішні справи держав.

Сучасна система міжнародного права сформувалася в умовах, коли інформаційні технології мали обмежені можливості транскордонного впливу. Вестфальські принципи суверенітету та невтручання у внутрішні справи держав розроблялися для світу, де фізичні кордони мали більше значення для контролю інформаційних потоків. Цифрова революція кардинально змінила цю ситуацію, створивши глобальний інформаційний простір, який не знає національних кордонів.

Принцип суверенітету як основоположний елемент вестфальської системи міжнародних відносин зазнає суттєвих викликів у контексті транснаціонального характеру інформаційного простору, де дії, здійснені на території однієї держави, можуть мати безпосередній вплив на політичні процеси, економічну стабільність та соціальну згуртованість інших країн без формального перетину кордонів чи використання традиційних засобів примусу [85, с. 345-350]. Концепція інформаційного суверенітету, яка активно розробляється в академічній літературі та дипломатичній практиці, намагається адаптувати класичне

розуміння державного суверенітету до умов цифрової епохи, однак її імплементація стикається з технічними та політичними труднощами.

Інформаційний суверенітет як концепція включає право держави контролювати інформаційні потоки на своїй території, захищати своїх громадян від шкідливого інформаційного впливу та забезпечувати автентичність національного інформаційного простору. Однак практична реалізація цих принципів стикається з фундаментальними протиріччями між прагненням до контролю та принципами свободи інформації.

Політичні виклики реалізації інформаційного суверенітету пов'язані з необхідністю балансувати між захистом національних інтересів та дотриманням міжнародних зобов'язань у сфері прав людини. Заходи щодо обмеження інформаційних потоків можуть розглядатися як порушення свободи слова та доступу до інформації.

Правові аспекти інформаційного суверенітету включають розробку національного законодавства про кіберпростір, регулювання діяльності іноземних інформаційних компаній та встановлення юрисдикції над цифровими злочинами. Ці питання особливо складні через транснаціональний характер інтернету та різні підходи різних країн до правового регулювання цифрової сфери.

Міжнародне гуманітарне право, кодифіковане в Женевських конвенціях та додаткових протоколах до них, встановлює певні обмеження на використання інформаційних засобів у воєнний час, зокрема заборону на поширення пропаганди, яка може підбурювати до насильства проти цивільного населення чи порушувати принципи розрізнення між комбатантами та некомбатантами [41, с. 156-162]. Однак застосування цих норм до сучасних форм інформаційної війни ускладнюється розмитістю меж між воєнним та мирним часом, а також складністю встановлення причинно-наслідкових зв'язків між інформаційними впливами та фізичними наслідками.

Принцип пропорційності також потребує переосмислення в контексті інформаційних операцій. Складно оцінити пропорційність інформаційного

впливу, особливо враховуючи можливість непередбачуваних каскадних ефектів у взаємопов'язаному цифровому світі.

Застосування принципу військової необхідності до інформаційних операцій також викликає питання. Чи можуть інформаційні атаки на цивільну інфраструктуру бути виправдані військовою необхідністю? Як оцінити військове значення інформаційних цілей?

Проблема часових рамок застосування міжнародного гуманітарного права до інформаційних операцій пов'язана з тим, що такі операції можуть проводитися як під час активних військових дій, так і в періоди формального миру, але фактичної напруженості між державами.

Свобода вираження поглядів в цифрову епоху набуває нових вимірів через можливості масового та миттєвого поширення інформації. Традиційні обмеження на свободу слова, такі як заборона на розпалювання ненависті чи поширення неправдивої інформації, потребують адаптації до нових технологічних реалій.

Право на доступ до інформації також трансформується в умовах цифровізації. З одного боку, інтернет надає безпрецедентні можливості для доступу до інформації, з іншого - алгоритми та фільтри можуть обмежувати цей доступ неочевидними способами.

Захист персональних даних та приватності стає критично важливим аспектом права на інформацію. Збір та використання персональних даних для цілей інформаційного впливу може порушувати основні права людини на приватність та гідність.

Талліннський посібник намагається застосувати існуючі принципи міжнародного права до нових технологічних реалій, але стикається з фундаментальними проблемами адаптації традиційних правових концепцій до цифрового простору. Поняття «значної шкоди», яке є ключовим для кваліфікації кібероперацій як порушень міжнародного права, важко застосовувати до інформаційних впливів, які можуть мати серйозні, але важко вимірювані наслідки.

Питання атрибуції залишається одним із найскладніших аспектів застосування міжнародного права до кіберпростору. Встановлення відповідальності держав за інформаційні операції ускладнюється можливістю використання проксі-акторів, маскування та фальшивих прапорів.

Регіональні організації безпеки активно розробляють власні підходи до регулювання інформаційного простору та протидії дезінформації, що відображає різноманітність правових традицій та безпекових пріоритетів у різних частинах світу [92, с. 45-52]. Організація з безпеки та співробітництва в Європі розробила комплекс заходів довіри в кіберпросторі, які включають принципи відповідального поведіння держав в інформаційному середовищі, однак ці заходи мають рекомендаційний характер та не передбачають механізмів примусового виконання.

Європейський союз розробив всебічну стратегію протидії дезінформації, яка включає як законодавчі ініціативи, так і програми підвищення медіаграмотності. Кодекс практик боротьби з дезінформацією ЄС встановлює добровільні стандарти для онлайн-платформ, але його ефективність залежить від добровільного дотримання з боку приватних компаній.

Африканський союз розробляє власні принципи кібербезпеки, які враховують специфічні виклики континенту, включаючи обмеженість технологічних ресурсів та необхідність захисту від зовнішнього інформаційного впливу. Особлива увага приділяється боротьбі з дезінформацією, яка може підживлювати етнічні та релігійні конфлікти.

Організація американських держав працює над розробкою міжамериканської стратегії кібербезпеки, яка включає компоненти протидії дезінформації та захисту демократичних процесів від зовнішнього інформаційного втручання.

Етичні дилеми інформаційного впливу пов'язані з фундаментальними питаннями про межі допустимого втручання в процеси формування громадської думки, право на доступ до правдивої інформації та відповідальність за наслідки інформаційних маніпуляцій [54, с. 123-129]. Різні етичні теорії пропонують різні підходи до оцінки моральності інформаційних операцій: утилітаристський підхід

фокусується на наслідках для загального добробуту, деонтологічний підхід наголошує на дотриманні універсальних моральних принципів, а етика чеснот зосереджується на моральних якостях агентів, які здійснюють інформаційний вплив.

Утилітаристська етика в контексті інформаційного впливу ставить питання про те, чи можуть позитивні наслідки виправдовувати використання обману та маніпуляцій. Якщо інформаційна кампанія сприяє досягненню важливих суспільних цілей, чи виправдує це використання неетичних методів? Цей підхід може призводити до релятивізації етичних стандартів та виправдання будь-яких засобів заради благородних цілей.

Деонтологічна етика, навпаки, наполягає на існуванні абсолютних моральних принципів, які не можуть порушуватися незалежно від наслідків. З цієї перспективи, обман та маніпуляції завжди є неетичними, навіть якщо вони служать добрим цілям. Цей підхід може забезпечити більш стійкі етичні стандарти, але може виявитися непрактичним в умовах реальних конфліктів.

Етика чеснот зосереджується на моральних якостях самих агентів, які здійснюють інформаційний вплив. Згідно з цим підходом, етичність дій залежить від мотивів та характеру тих, хто їх здійснює. Професійні стандарти журналістів, дипломатів та інших фахівців, які працюють в інформаційній сфері, часто базуються на принципах етики чеснот.

Феміністська етика піднімає питання про те, як гендерні стереотипи та нерівності відображаються в інформаційних кампаніях. Чи відтворюють інформаційні операції існуючі владні ієрархії? Як забезпечити, щоб голоси маргіналізованих груп були почуті в інформаційному просторі?

Професійна етика журналістів та медіапрацівників встановлює стандарти точності, об'єктивності та відповідальності в інформаційній діяльності, однак ці стандарти розроблялися для традиційних медіа та не завжди адекватно адресують виклики цифрової епохи, такі як швидкість поширення інформації, персоналізація контенту та використання алгоритмів для формування медіапорядку денного [57, с. 67-74]. Розвиток нових технологій вимагає

постійного оновлення етичних кодексів та розробки нових механізмів саморегулювання медіаіндустрії.

Традиційні принципи журналістської етики, такі як перевірка фактів, збалансованість висвітлення та захист джерел інформації, набувають нових вимірів в цифрову епоху. Швидкість поширення інформації в соціальних мережах може вступати в конфлікт з потребою ретельної перевірки фактів. Як журналістам балансувати між швидкістю та точністю?

Персоналізація новин через алгоритми піднімає питання про об'єктивність та збалансованість. Якщо різні користувачі бачать різні версії новин, адаптовані до їх переваг, чи можемо ми говорити про спільну фактичну основу для демократичного дискурсу?

Етичні стандарти для блогерів, інфлюенсерів та інших нових типів медіапродюсерів ще не сформувалися остаточно. Ці актори часто не мають професійної журналістської підготовки, але можуть мати значний вплив на громадську думку.

Глобальний характер інформаційного простору створює виклики для застосування національних етичних стандартів. Медіакомпанії та платформи, які працюють в багатьох країнах, стикаються з різними етичними та правовими вимогами.

Корпоративна соціальна відповідальність технологічних компаній у сфері інформаційного простору стає все більш актуальною темою, оскільки ці компанії фактично контролюють основні канали поширення інформації та мають значний вплив на формування громадської думки через свої алгоритми та політики модерації контенту [94, с. 233-240]. Дебати навколо відповідальності платформ за контент, який поширюється через їх сервіси, відображають більш широкі питання про роль приватних компаній у регулюванні публічного дискурсу та захисті демократичних цінностей.

Великі технологічні компанії, такі як Google, Facebook, Twitter та інші, мають безпрецедентний вплив на те, яку інформацію бачать мільярди людей по всьому світу. Їх алгоритми визначають, які новини з'являються у стрічці

користувачів, які відео рекомендуються для перегляду, і навіть які реклами показуються конкретним людям.

Політики модерації контенту цих платформ фактично визначають межі свободи слова в цифровому просторі. Рішення про те, що вважається неприйнятним контентом, приймаються приватними компаніями, часто без прозорих процедур та можливостей апеляції.

Проблема «цифрових монополій» піднімає питання про концентрацію влади в руках невеликої кількості технологічних гігантів. Чи повинні ці компанії регулюватися як громадські комунальні служби? Як забезпечити конкуренцію в цифровому просторі?

Етичні дилеми використання персональних даних для таргетованої реклами та політичної реклами стали особливо гострими після скандалів на кшталт Cambridge Analytica. Як балансувати між бізнес-інтересами компаній та правом користувачів на приватність?

Відповідальність платформ за боротьбу з дезінформацією залишається контроверсійним питанням. З одного боку, ці компанії мають технічні можливості для виявлення та обмеження поширення неправдивої інформації. З іншого боку, надання їм повноважень цензури може загрожувати свободі слова.

Міжнародне співробітництво у сфері боротьби з дезінформацією та інформаційними маніпуляціями розвивається через створення спеціалізованих організацій, обмін інформацією між правоохоронними органами та розробку спільних стандартів ідентифікації та класифікації загроз [46, с. 156-163]. Ефективність такого співробітництва залежить від політичної волі держав та їх готовності поступитися частиною суверенітету заради спільних цілей боротьби з інформаційною агресією.

Багатосторонні ініціативи боротьби з дезінформацією включають створення міжнародних центрів моніторингу, розробку спільних методологій оцінки загроз та координацію відповідей на інформаційні кампанії. Однак ефективність цих ініціатив часто обмежується політичними розбіжностями між учасниками.

Розвиток спільних технічних стандартів для виявлення дезінформації може сприяти більш ефективній боротьбі з цим феноменом. Автоматизовані системи аналізу контенту, спільні бази даних відомих джерел дезінформації та алгоритми перевірки фактів можуть стати основою для міжнародного співробітництва.

Обмін розвідувальною інформацією про іноземні інформаційні операції дозволяє країнам краще підготуватися до потенційних загроз. Однак такий обмін вимагає високого рівня довіри між партнерами та может призводити до напруженості з країнами, які вважаються джерелами загроз.

Координація публічної дипломатії та стратегічних комунікацій між союзниками може сприяти просуванню спільних цінностей та протидії авторитарним наративам. Однак така координація не повинна призводити до одноманітності повідомлень, що може сприйматися як пропаганда.

Підготовка фахівців з питань інформаційної безпеки та медіаграмотності стає критично важливою для ефективної протидії дезінформації. Міжнародні програми обміну досвідом та спільні навчальні ініціативи можуть сприяти підвищенню спроможностей різних країн.

Розвиток технологій блокчейн та децентралізованих систем створює нові можливості для забезпечення автентичності та прозорості інформації, однак водночас породжує нові виклики для контролю та регулювання інформаційних потоків [33, с. 45-52]. Криптографічні методи захисту інформації можуть як підвищувати безпеку комунікацій, так і ускладнювати роботу правоохоронних органів та служб безпеки у боротьбі з інформаційними загрозами.

Блокчейн-технології можуть використовуватися для створення незмінних записів про походження інформації, що може допомогти в боротьбі з дезінформацією. Система, де кожен фрагмент інформації має криптографічно захищену історію змін, може зробити більш складним поширення фальшивих новин.

Децентралізовані соціальні мережі та платформи обміну інформацією можуть зменшити залежність від великих технологічних компаній та їх алгоритмів. Однак децентралізація також може ускладнити модерацию контенту та боротьбу з неправдивою інформацією.

Криптографічний захист приватних комунікацій є важливим для захисту журналістів, активістів та інших осіб, які можуть стати мішенями інформаційних операцій. Однак ті ж технології можуть використовуватися зловмисниками для координації своєї діяльності.

Смарт-контракти та автоматизовані системи верифікації можуть створити нові механізми забезпечення достовірності інформації. Наприклад, система, яка автоматично перевіряє факти через множинні джерела перед публікацією.

Токенізація контенту може створити нові економічні моделі для журналістики та виробництва якісного контенту, що може сприяти боротьбі з дезінформацією через економічні стимули.

Штучний інтелект та машинне навчання відкривають нові горизонти як для здійснення інформаційних операцій, так і для їх виявлення та протидії їм, створюючи своєрідну «гонку озброєнь» у сфері інформаційних технологій [20, с. 891-908]. Розробка етичних стандартів використання ШІ в інформаційній сфері стає критично важливим завданням для міжнародної спільноти, яке вимагає координації зусиль академічних інституцій, технологічних компаній та урядових структур.

Алгоритми машинного навчання можуть автоматично генерувати великі обсяги правдоподібного, але фальшивого контенту, включаючи новинні статті, коментарі в соціальних мережах та навіть наукові публікації. Це створює нові виклики для систем перевірки фактів та може призвести до інформаційного хаосу.

Технології дипфейків дозволяють створювати реалістичні відео та аудіозаписи, які важко відрізнити від справжніх. Це може використовуватися для дискредитації політичних лідерів, поширення компрометуючої інформації або створення фальшивих доказів.

ШІ може використовуватися для персоналізації дезінформації, адаптуючи фальшиві повідомлення до психологічних особливостей конкретних користувачів. Це робить дезінформацію більш переконливою та ускладнює її виявлення.

З іншого боку, ШІ може бути потужним інструментом боротьби з дезінформацією. Алгоритми можуть аналізувати великі обсяги контенту для виявлення підозрілих патернів, перевіряти факти в режимі реального часу та ідентифікувати джерела неправдивої інформації.

Системи автоматичного виявлення ботів та фейкових акаунтів можуть допомогти платформам соціальних мереж очищувати свої сервіси від штучно створених акаунтів, які використовуються для поширення дезінформації.

Етичні питання використання ШІ в інформаційній сфері включають прозорість алгоритмів, справедливість їх роботи, захист приватності користувачів та відповідальність за рішення, прийняті автоматизованими системами. Розробка міжнародних стандартів етичного ШІ стає критично важливою для запобігання зловживанням.

Висновки до розділу 1

Теоретичний аналіз інформаційних вимірів міжнародних конфліктів демонструє складність та багатогранність цього феномену, який потребує комплексного міждисциплінарного підходу для повного розуміння його природи та механізмів функціонування. Різні теоретичні парадигми міжнародних відносин пропонують відмінні перспективи розуміння ролі інформації в конфліктах: конструктивізм підкреслює процеси конструювання реальності через дискурсивні практики, реалізм розглядає інформацію як інструмент влади в анархічній системі, лібералізм акцентує роль інституцій у регулюванні інформаційних потоків, а критична теорія фокусується на структурних нерівностях та боротьбі за гегемонію в інформаційному просторі.

Інформаційна війна як інструмент зовнішньої політики еволюціонувала від традиційної пропаганди до складних мультиплатформних кампаній, що використовують найсучасніші технології штучного інтелекту, машинного навчання та персоналізованого таргетування для максимізації впливу на цільові аудиторії. Ефективність цього інструменту зумовлена його здатністю досягати стратегічних цілей з мінімальними ресурсними витратами та ризиками ескалації,

що робить його особливо привабливим для держав в умовах сучасної міжнародної конкуренції.

Міжнародно-правові та етичні рамки регулювання інформаційного впливу характеризуються фрагментарністю та недостатністю для ефективного реагування на виклики цифрової епохи, що створює правові прогалини, які активно експлуатуються агресивними акторами. Традиційні принципи міжнародного права потребують адаптації до реалій транснаціонального інформаційного простору, де дії можуть мати миттєвий глобальний вплив без формального перетину національних кордонів.

Розвиток нових технологій, включаючи квантові комунікації, нейротехнології та системи штучного інтелекту, створює як нові можливості для захисту від інформаційних маніпуляцій, так і потенційні загрози, які вимагають превентивного регулювання та міжнародної координації. Успішна протидія інформаційним загрозам потребує не лише технологічних рішень, але й розвитку медіаграмотності, критичного мислення та міжнародного співробітництва у сфері інформаційної безпеки.

РОЗДІЛ 2. ІНФОРМАЦІЙНИЙ ВИМІР КАШМІРСЬКОГО КОНФЛІКТУ

2.1. Історичний контекст та етапи розвитку конфлікту в Кашмірі

Кашмірський конфлікт являє собою один із найбільш тривалих і складних територіальних спорів у сучасній світовій політиці, який своїм корінням сягає середини ХХ століття та залишається активним джерелом геополітичної напруженості в Południowej Azii. Початок цього конфлікту нерозривно пов'язаний із процесом розподілу Британської Індії у 1947 році, коли було створено дві незалежні держави – Індію та Пакистан, що призвело до виникнення складної проблеми визначення державної належності князівських держав, зокрема Джамму та Кашміру [9].

Геостратегічне значення Кашміру важко переоцінити в контексті регіональної та глобальної політики. Розташований на перехресті Південної та Центральної Азії, цей регіон історично служив важливим торговельним шляхом та мостом між різними цивілізаціями. Контроль над Кашміром означав не лише володіння стратегічно важливою територією, але й доступ до водних ресурсів, які є критично важливими для сільського господарства обох країн. Річки, що беруть початок у гірських районах Кашміру, забезпечують водою мільйони людей в Індії та Пакистані, що додає економічного виміру до політичного протистояння.

Крім того, культурна та історична спадщина Кашміру робить його символічно важливим для обох сторін конфлікту. Для Індії Кашмір представляє втілення ідеї секулярної держави, де різні релігійні спільноти можуть мирно співіснувати під єдиним державним дахом. Для Пакистану ж Кашмір символізує незавершеність розподілу 1947 року та необхідність об'єднання всіх мусульманських територій під однією державою, створеною для мусульман Південної Азії.

Перший етап конфлікту розпочався у жовтні 1947 року з вторгнення пакистанських племінних ополченців у Кашмір, що змусило махараджу Харі Сінгха звернутися за допомогою до Індії та підписати акт про приєднання, який досі залишається предметом суперечок між сторонами конфлікту. Індійський уряд під керівництвом Джавахарлала Неру прийняв рішення про направлення

військ до Кашміру, що поклало початок першій індо-пакистанській війні 1947-1948 років, результатом якої стало фактичне розділення спірної території на дві частини [34].

Індійська інтерпретація подій того періоду представляє вторгнення племінних ополченців як неспровоковану агресію, яка змусила махараджу шукати захисту в Індії. Водночас пакистанська версія подій говорить про народне повстання проти тиранічного правління махараджі, яке було підтримане добровольцями з інших частин регіону. Ці кардинально різні інтерпретації одних і тих же подій стали основою для формування взаємовиключних наративів, які досі визначають позиції сторін у конфлікті.

Перша індо-пакистанська війна 1947-1948 років продемонструвала, що територіальний спір навколо Кашміру може призвести до широкомасштабного військового протистояння між двома державами. Ця війна також показала обмеженість військових можливостей обох новостворених країн та необхідність залучення міжнародного співтовариства для врегулювання спору. Результат війни - розділення Кашміру на дві частини по лінії припинення вогню - створив прецедент для майбутнього статус-кво, який зберігається до сьогодні.

Міжнародне втручання у вирішення конфлікту відбулося через звернення Індії до Ради Безпеки ООН у січні 1948 року, що призвело до прийняття низки резолюцій, які закликали до припинення вогню та проведення плебісциту для визначення майбутнього статусу Кашміру. Резолюція Ради Безпеки ООН № 47 від 21 квітня 1948 року встановила принципи врегулювання конфлікту, включаючи вимогу про виведення всіх збройних сил та проведення вільного голосування під наглядом ООН, проте ці рекомендації так і не були повністю реалізовані через розбіжності сторін щодо умов їх виконання [91].

Резолюції ООН щодо Кашміру стали предметом різних інтерпретацій з боку Індії та Пакистану. Індійська сторона підкреслювала умовність рекомендацій щодо плебісциту, які залежали від попереднього виконання вимог про виведення пакистанських сил з окупованих територій. Пакистан же наполягав на безумовному праві кашмірського народу на самовизначення,

незалежно від інших факторів. Ці розбіжності в інтерпретації міжнародних рішень стали додатковим джерелом суперечок між сторонами.

Другий етап конфлікту характеризувався посиленням напруженості у 1960-х роках, що призвело до другої індо-пакистанської війни 1965 року, яка розпочалася з операції «Гібралтар» -- спроби Пакистану підтримати повстання в індійській частині Кашміру через переправлення озброєних інфільтрантів через лінію контролю. Ця війна продемонструвала готовність обох сторін використовувати військову силу для досягнення своїх цілей у Кашмірі, а також підкреслила міжнародний вимір конфлікту через втручання великих держав у його врегулювання [38].

Міжнародна реакція на війну 1965 року була швидкою та рішучою. Радянський Союз та Сполучені Штати, незважаючи на розбіжності в інших питаннях міжнародної політики, виступили єдиним фронтом за припинення вогню та мирне врегулювання конфлікту. Це продемонструвало потенційні ризики для глобальної стабільності, які несе в собі кашмірський спір, особливо в контексті холодної війни.

Підписання Сімльської угоди між Індією та Пакистаном у 1972 році після третьої індо-пакистанської війни 1971 року стало важливою віхою в еволюції конфлікту, оскільки встановило принцип двостороннього вирішення спору та трансформувало лінію припинення вогню в лінію контролю. Ця угода фактично визнала статус-кво в Кашмірі та обмежила роль міжнародних організацій у врегулюванні конфлікту, що суттєво вплинуло на подальший розвиток ситуації в регіоні [68].

Принцип двосторонності, закріплений у Сімльській угоді, фактично виключив міжнародні організації та треті сторони з процесу врегулювання кашмірського конфлікту. Це рішення було вигідним для Індії, яка традиційно розглядала Кашмір як внутрішню справу, але створило додаткові труднощі для Пакистану, який раніше покладався на міжнародну підтримку своїх позицій.

Третій етап конфлікту розпочався наприкінці 1980-х років із виникненням масового повстання в індійській частині Кашміру, яке було підтримане різними мілітантськими групами та отримало назву «кашмірська інтіфада». Це повстання

змінило характер конфлікту, перетворивши його з міждержавного спору на складний внутрішній конфлікт з елементами міжнародного тероризму, що призвело до значного погіршення ситуації з правами людини в регіоні [77].

Виникнення кашмірської інтифади стало результатом накопичення довгострокових внутрішніх проблем у індійській частині Кашміру, включаючи економічну відсталість, політичну маргіналізацію та культурну асиміляцію. Молоде покоління кашмірців, що виросло в умовах військового присутності та обмежених можливостей для самореалізації, стало основною рушійною силою повстання.

Індійська відповідь на повстання включала масштабне розгортання військових та напіввійськових формувань у регіоні, що призвело до фактичної милітаризації Кашміру. Спеціальні закони, такі як Armed Forces Special Powers Act, надали широкі повноваження силовим структурам, що призвело до численних порушень прав людини та подальшого відчуження місцевого населення.

Особливо небезпечним четвертим етапом стала ескалація конфлікту після проведення ядерних випробувань Індією та Пакистаном у 1998 році, що надало кашмірському спору нового виміру глобальної безпеки. Каргільська війна 1999 року продемонструвала ризики ядерної ескалації між двома ядерними державами та привернула увагу міжнародної спільноти до необхідності невідкладного вирішення конфлікту [50].

Ядерні випробування 1998 року кардинально змінили стратегічний контекст кашмірського конфлікту, оскільки будь-яка ескалація напруженості навколо спірної території тепер несла в собі потенційну загрозу ядерної війни. Це створило парадоксальну ситуацію, коли ядерна зброя одночасно стримувала повномасштабну війну та збільшувала ставки будь-якого конфлікту в регіоні.

Каргільська війна 1999 року стала першим збройним конфліктом між двома ядерними державами та продемонструвала небезпеку неконтрольованої ескалації. Пакистанський план захоплення стратегічних висот у районі Каргіля був розрахований на те, що Індія не наважиться на масштабну військову

операцію в умовах ядерного стримування, проте індійська сторона відповіла рішучими діями, які поставили регіон на межу ядерної війни.

Терористичні атаки на індійський парламент у 2001 році та на готель «Тадж-махал» у Мумбаї у 2008 році, які індійська сторона пов'язала з пакистанськими терористичними групами, що діють у Кашмірі, додали новий вимір конфлікту у вигляді боротьби з міжнародним тероризмом. Ці події призвели до подальшого погіршення індо-пакистанських відносин та ускладнили перспективи мирного врегулювання кашмірського спору [31].

Атака на індійський парламент у грудні 2001 року стала поворотним моментом у сприйнятті кашмірського конфлікту, оскільки вперше терористичний акт, пов'язаний з кашмірськими групами, був здійснений в самому серці індійської столиці. Це продемонструвало здатність мілітантських груп проводити операції далеко за межами Кашміру та поставило під сумнів традиційне розуміння конфлікту як регіонального явища.

Індійська реакція на атаку включала мобілізацію мільйонної армії на кордоні з Пакистаном та погрози воєнної відповіді, що призвело до найсерйознішої кризи між двома країнами з часу Каргільської війни. Лише втручання міжнародної спільноти, особливо США, дозволило запобігти повномасштабній війні.

Мумбайські атаки 2008 року стали ще більш резонансною подією, оскільки вони були проведені з надзвичайною жорстокістю та професіоналізмом, що вказувало на серйозну підготовку та підтримку з боку професійних спецслужб. Міжнародне розслідування встановило зв'язки терористів з пакистанською групою Lashkar-e-Taiba, що призвело до серйозного дипломатичного тиску на Пакистан.

Ці терористичні атаки кардинально змінили міжнародне сприйняття кашмірського конфлікту, перетворивши його з регіонального територіального спору на частину глобальної боротьби з тероризмом. Це дозволило Індії більш ефективно мобілізувати міжнародну підтримку своїх позицій, особливо після подій 11 вересня 2001 року.

Скасування статті 370 стало найрадикальнішою зміною в статусі Кашміру з моменту його приєднання до Індії у 1947 році. Це рішення було прийнято урядом Нарендри Моді в рамках більш широкої стратегії «інтеграції» Кашміру до індійської держави та ліквідації його особливого статусу, який тривалий час розглядався як перешкода для повноцінного контролю над регіоном.

Підготовка до скасування статті 370 включала масштабне нарощування військової присутності в регіоні, арешт політичних лідерів та активістів, а також повне відключення інтернету та телефонного зв'язку. Ці заходи мали на меті запобігти протестам та заворушенням, проте вони також призвели до міжнародної критики порушень основних прав людини.

Пакистанська реакція на скасування статті 370 була надзвичайно різкою та включала дипломатичні, економічні та пропагандистські заходи. Пакистан призупинив торговельні відносини з Індією, відкликав свого посла та звернувся до Ради Безпеки ООН з вимогою засудження індійських дій. Однак ці зусилля не принесли очікуваних результатів через обмежену міжнародну підтримку пакистанської позиції.

Міжнародна реакція на скасування статті 370 була стриманою, оскільки більшість країн розглядали це як внутрішню справу Індії. Лише деякі мусульманські країни, зокрема Туреччина та Малайзія, відкрито критикували індійські дії, тоді як традиційні партнери Пакистану, включаючи Китай та Саудівську Аравію, обмежилися загальними закликами до стриманості.

Цифрова революція кардинально змінила способи ведення інформаційної війни навколо кашмірського конфлікту. Традиційні засоби масової інформації втратили монополію на формування громадської думки, поступившись місцем децентралізованим платформам, де кожен учасник може стати джерелом інформації. Це створило як нові можливості для документування та поширення правди про події в Кашмірі, так і додаткові ризики поширення дезінформації та пропаганди.

Соціальні мережі стали основним полем битви за міжнародну громадську думку, де представники всіх сторін конфлікту змагаються за увагу та підтримку глобальної аудиторії. Кашмірські активісти використовують ці платформи для

привернення уваги до порушень прав людини, індійські та пакистанські урядові структури - для просування своїх офіційних позицій, а різноманітні маніпулятори - для поширення дезінформації та розпалювання ненависті.

Міжнародний контекст конфлікту ускладнюється залученням інших регіональних та глобальних акторів, включаючи Китай, який контролює частину спірної території (Аксаї Чін), а також США, Росію та Європейський Союз, які періодично виступають з ініціативами щодо мирного врегулювання спору. Участь цих акторів у різних аспектах конфлікту створює додаткові виклики для його вирішення та впливає на формування міжнародної громадської думки щодо кашмірського питання [6].

Американська політика щодо кашмірського конфлікту еволюціонувала від відносної нейтральності періоду холодної війни до більш активної підтримки Індії в контексті стратегічного партнерства та протидії китайському впливу в регіоні. Після подій 11 вересня 2001 року США почали розглядати Індію як важливого партнера в боротьбі з тероризмом, що призвело до поступового зсуву американської позиції на користь індійських інтересів у Кашмірі.

Європейський Союз традиційно дотримується більш збалансованої позиції щодо кашмірського конфлікту, зосереджуючись на питаннях прав людини та необхідності мирного врегулювання спору. Однак економічні інтереси європейських країн в Індії, яка є одним з найбільших ринків світу, часто обмежують критику індійської політики в Кашмірі.

Аналіз історичної еволюції кашмірського конфлікту демонструє його трансформацію від класичного територіального спору між двома державами до багатовимірного конфлікту, який включає елементи релігійного протистояння, боротьби з тероризмом, проблем прав людини та геополітичного суперництва в регіоні Південної Азії, що робить його одним із найскладніших конфліктів сучасності для врегулювання.

Демографічні зміни в регіоні також відіграли важливу роль у еволюції конфлікту. Міграція населення, зміни в етнорелігійному складі різних районів Кашміру, а також вплив конфлікту на соціально-економічне становище

місцевого населення створили додаткові виклики для будь-яких спроб мирного врегулювання.

Психологічний аспект конфлікту не менш важливий за його політичні та військові виміри. Десятиліття взаємної недовіри, стереотипів та ворожості створили глибокі психологічні бар'єри, які перешкоджають діалогу та компромісу. Травматичний досвід кількох поколінь кашмірців, індійців та пакистанців, які виростили в умовах постійної напруженості та конфлікту, став самостійним чинником, що підживлює протистояння.

2.2. Інформаційні наративи Індії та Пакистану у ЗМІ

Інформаційне протистояння між Індією та Пакистаном щодо кашмірського питання являє собою складну систему конкуруючих наративів, які формуються та поширюються через національні та міжнародні засоби масової інформації з метою впливу на громадську думку як у власних країнах, так і на міжнародній арені. Ці наративи відображають не лише політичні позиції двох держав, але й глибокі історичні, культурні та релігійні розбіжності, які лежать в основі конфлікту [52].

Історичний контекст формування медіа-нاراتивів сягає початкових років незалежності обох країн, коли новостворені держави намагалися сформувати власну національну ідентичність у протиставленні одна одній. Кашмірський конфлікт став одним з основних елементів цього процесу, оскільки він символізував незавершеність розподілу 1947 року та продовжував підживлювати взаємну ворожість між двома народами.

Індійський медіа-нاراتив традиційно будується навколо концепції територіальної цілісності та боротьби з тероризмом, представляючи Кашмір як невід'ємну частину Індії, яка страждає від зовнішньої агресії та терористичної діяльності, що підтримується Пакистаном. Провідні індійські телеканали, такі як Times Now, Republic TV та Zee News, систематично використовують термінологію, яка підкреслює легітимність індійського правління в Кашмірі та

представляє будь-які прояви непокори як результат «пакистанського тероризму» або «радикального ісламізму» [79].

Аналіз контенту провідних індійських телеканалів демонструє високий ступень узгодженості в представленні кашмірського питання, що свідчить про координовану інформаційну стратегію. Використання конкретної лексики, візуальних образів та музичного супроводу створює емоційно забарвлене представлення конфлікту, яке апелює до патріотичних почуттів індійської аудиторії.

Телевізійні дебати на індійських каналах часто перетворюються на театралізовані шоу, де представники різних точок зору запрошуються радше для створення видимості плюралізму, ніж для справжнього діалогу. Модератори цих програм зазвичай займають відкрито проіндійську позицію та не приховують своєї упередженості щодо пакистанських гостей або кашмірських активістів.

Візуальна символіка відіграє важливу роль у формуванні індійського медіа-нарративу щодо Кашміру. Постійне використання індійського прапора, карт, що показують весь Кашмір як частину Індії, та кадрів індійських військових створює візуальне підкріплення для політичних месиджів. Ці образи стають частиною колективної свідомості індійської аудиторії та формують їхнє розуміння конфлікту.

Економічний аспект індійського нарративу особливо важливий у контексті спроб легітимізації індійської присутності в Кашмірі. Регулярні репортажі про відкриття нових заводів, будівництво доріг, запуск освітніх програм та туристичні проекти мають на меті продемонструвати, що індійське правління приносить реальні вигоди місцевому населенню.

Проте критичний аналіз цих матеріалів часто виявляє селективність у представленні фактів. Успіхи висвітлюються детально, тоді як проблеми або невдачі проектів зазвичай ігноруються або мінімізуються. Крім того, мало уваги приділяється думці самих кашмірців щодо цих проектів та їхнього впливу на їхнє життя.

Індійські друковані видання, включаючи The Hindu, The Times of India та Indian Express, формують більш виважений, але не менш послідовний нарратив,

який представляє кашмірське питання в контексті глобальної боротьби з тероризмом після подій 11 вересня 2001 року. Ці видання часто проводять паралелі між ситуацією в Кашмірі та антитерористичними операціями в інших частинах світу, позиціонуючи Індію як жертву міжнародного тероризму, що потребує підтримки світової спільноти [71].

Аналітичні статті в індійській пресі часто написані експертами, які мають тісні зв'язки з урядовими структурами або військово-промисловим комплексом, що впливає на об'єктивність їхніх оцінок. Ці експерти формують «екосистему думки», яка підтримує та розвиває офіційний наратив через академічну та журналістську діяльність.

Використання міжнародних джерел та експертних думок з провідних західних аналітичних центрів стало важливою частиною стратегії легітимізації індійського наративу. Цитування західних експертів, які підтримують індійську позицію, створює враження міжнародного консенсусу навколо індійської інтерпретації конфлікту.

Цифрова трансформація медіа-ландшафту суттєво вплинула на індійську інформаційну стратегію щодо Кашміру, оскільки онлайн-платформи та соціальні мережі дозволили урядовим структурам та пропагандистським організаціям більш ефективно поширювати офіційну точку зору серед молодшої аудиторії. Використання влогів, інфографіки та коротких відеороликів на платформах YouTube, Twitter та Instagram стало важливим інструментом формування громадської думки, особливо серед міського населення Індії.

Молоді індійські блогери та інфлюенсери активно залучаються до поширення урядового наративу щодо Кашміру через спеціальні програми та стимули. Це створює ілюзію органічної підтримки урядової політики серед молоді, хоча насправді часто йдеться про координовані кампанії.

Пакистанський медіа-наратив кардинально відрізняється від індійського та будується навколо концепції права на самовизначення кашмірського народу, представляючи конфлікт як боротьбу за свободу проти іноземної окупації. Провідні пакистанські телеканали, такі як Geo News, ARY News та Dunya News, систематично використовують термінологію визвольної боротьби, називаючи

кашмірських мілітантів «борцями за свободу» (freedom fighters) замість «терористів», як це робить індійська сторона [11].

Лінгвістичні особливості пакистанського медіа-дискурсу відображають фундаментально іншу інтерпретацію природи конфлікту. Використання слів на кшталт «окупація», «поневолення», «опір» та «визволення» створює наратив антиколоніальної боротьби, який резонує з історичним досвідом боротьби за незалежність від британського панування.

Візуальна мова пакистанських медіа кардинально відрізняється від індійської. Замість тріумфальних кадрів військових парадів та інфраструктурних проєктів пакистанські канали показують страждання цивільного населення, зруйновані будинки, поранених дітей та скорботні обличчя матерів, які втратили своїх синів.

Особливу увагу пакистанські ЗМІ приділяють висвітленню порушень прав людини в індійській частині Кашміру, регулярно повідомляючи про випадки позасудових вбивств, зґвалтувань, тортур та інших зловживань з боку індійських силових структур. Ці повідомлення часто супроводжуються свідченнями очевидців, фотографіями та відеоматеріалами, які мають на меті викликати емоційну реакцію аудиторії та мобілізувати підтримку кашмірської справи.

Використання свідчень очевидців та жертв насильства створює ефект автентичності та достовірності, який важко спростувати офіційними заявами. Ці особисті історії стають потужним інструментом формування громадської думки, оскільки вони апелюють до базових людських емоцій.

Медичні працівники, правозахисники та релігійні лідери часто виступають як незалежні джерела інформації в пакистанських медіа, що додає авторитету повідомленням про порушення прав людини. Ці голоси представляються як об'єктивні свідки, хоча їхня політична нейтральність може бути сумнівною.

Юридичний аспект пакистанського наративу базується на твердженні про те, що резолюції ООН щодо Кашміру мають обов'язкову силу та що Індія порушує міжнародне право, відмовляючись від їх виконання. Цей аргумент регулярно підкріплюється цитатами з міжнародних правових документів та думками експертів з міжнародного права.

Історичні аргументи також відіграють важливу роль у пакистанській пресі, зокрема посилення на обставини приєднання Кашміру до Індії та сумнівну легітимність рішень махараджі Харі Сінгха. Ці аргументи мають на меті довести, що індійські претензії на Кашмір не мають достатньої правової основи.

Релігійний компонент займає важливе місце в пакистанському медіа-наративі, оскільки конфлікт часто представляється як боротьба мусульманської спільноти проти індуїстського домінування, що резонує з ідеологічними основами створення Пакистану як держави для мусульман Південної Азії. Цей аспект особливо виражений у релігійних медіа та програмах, які транслюються під час священного місяця Рамадан та інших ісламських свят.

Ісламська ідентичність стає центральним елементом пакистанського розуміння кашмірського конфлікту, оскільки він розглядається не просто як територіальний спір, а як частина більш широкої боротьби за захист мусульманських спільнот. Цей релігійний вимір дозволяє мобілізувати підтримку не лише в Пакистані, але й в інших мусульманських країнах.

Концепція джихаду, хоча й інтерпретується по-різному, часто використовується для релігійного обґрунтування підтримки кашмірського опору. Це створює потужний мотиваційний наратив, який виходить за межі політичних аргументів та апелює до релігійних обов'язків мусульман.

Державна медіа-машина Пакистану активно використовує міжнародні платформи для просування своєї позиції щодо Кашміру, зокрема через Pakistan Television Corporation (PTV) та Radio Pakistan, які мають міжнародні служби мовлення на різних мовах. Ці канали регулярно транслюють програми, присвячені кашмірському питанню, інтерв'ю з кашмірськими лідерами та аналітичні дискусії з міжнародними експертами [10].

Культурні програми, присвячені кашмірській культурі, музиці та поезії, стали важливою частиною пакистанської медіа-стратегії. Ці програми мають на меті продемонструвати культурну спорідненість між Пакистаном та Кашміром, а також збереження кашмірської ідентичності під загрозою асиміляції.

Документальні фільми про історію Кашміру, його культуру та сучасні проблеми регулярно виробляються державними медіа та транслюються на

міжнародних платформах. Ці фільми часто отримують визнання на міжнародних фестивалях, що додає престижу пакистанському наративу.

Соціальні мережі стали критично важливим полем битви за громадську думку, де обидві сторони використовують різноманітні стратегії для просування своїх наративів. Індійські урядові структури та підтримувані державою медіа-організації активно використовують хештеги типу «KashmirIntegralPartOfIndia» та «TerrorismInKashmir» для мобілізації підтримки серед індійської діаспори та міжнародної спільноти [43].

Координовані кампанії в соціальних мережах стали новою формою інформаційної війни, де тисячі акаунтів одночасно поширюють однакові меседжі з використанням ідентичних хештегів. Ці кампанії часто координуються професійними агентствами, які спеціалізуються на цифровому маркетингу та пропаганді.

Використання ботів та автоматизованих акаунтів дозволяє штучно збільшувати охоплення та популярність певного контенту, створюючи ілюзію масової підтримки. Ці технології особливо ефективні в Twitter, де алгоритми платформи сприяють поширенню трендових тем.

Пакистанська сторона відповідає власними кампаніями в соціальних мережах, використовуючи хештеги KashmirBleeds, FreedomForKashmir та SelfDeterminationForKashmir для привернення уваги до ситуації з правами людини в індійській частині Кашміру. Ці кампанії часто координуються з діяльністю пакистанських дипломатичних місій за кордоном та підтримуються міжнародними правозахисними організаціями [20].

Емоційний контент, включаючи фотографії та відео страждань цивільного населення, стає вірусним значно швидше за аналітичні матеріали, що робить його потужним інструментом пропаганди. Пакистанські активісти особливо ефективно використовують цю особливість соціальних медіа.

Використання знаменитостей, спортсменів та інфлюенсерів для поширення пропакистанських меседжів стало ефективною стратегією залучення молодшої аудиторії. Коли відомі люди висловлюють підтримку кашмірській справі, це значно збільшує охоплення та вплив месиджу.

Аналіз контенту провідних індійських та пакистанських медіа-платформ демонструє кардинальні відмінності не лише в інтерпретації подій, але й у виборі фактів для висвітлення, що створює паралельні інформаційні реальності для аудиторії обох країн. Ці відмінності ускладнюють можливості діалогу та взаєморозуміння між народами двох країн, оскільки формують стереотипні уявлення про «іншого» та підживлюють взаємну недовіру [2].

Селективне висвітлення фактів стало основною характеристикою медіа-покриття кашмірського конфлікту в обох країнах. Події, які підтверджують офіційний наратив, висвітлюються детально та емоційно, тоді як факти, що суперечать йому, або ігноруються, або представляються в спотвореному вигляді.

Хронологічні маніпуляції, коли події представляються поза їхнім історичним контекстом або в неправильній послідовності, стали поширеним методом формування потрібного враження. Наприклад, акти насильства можуть представлятися як непровоковані агресії, замовчуючи про попередні події, які їх спровокували.

Контекстуальні викривлення також поширені, коли локальні інциденти представляються як частина більш широкого патерну, або навпаки, системні проблеми зводяться до ізольованих випадків. Це дозволяє медіа формувати потрібне враження про масштаб та природу проблем у Кашмірі.

Візуальні маніпуляції, включаючи використання архівних кадрів, фотографій з інших конфліктів або постановочних сцен, стали особливо поширеними в епоху цифрових медіа. Сучасні технології дозволяють створювати переконливі фейкові зображення, які важко відрізнити від справжніх.

Професійні журналістські стандарти часто приносяться в жертву політичним цілям, що призводить до поширення дезінформації, селективного висвітлення фактів та використання емоційно забарвленої лексики, яка більше служить пропагандистським цілям, ніж інформуванню громадськості. Це явище особливо помітне під час періодів загострення конфлікту, коли медіа обох сторін активно підтримують військові дії своїх урядів [7].

Конкуренція між медіа-каналами призводить до гонки за найбільш sensationними заголовками та ексклюзивними кадрами, що часто йде на шкоду точності та об'єктивності репортажів. Журналісти опиняються під тиском редакторів, які вимагають більш драматичного представлення подій.

Цілодобовий новинний цикл створює постійну потребу в новому контенті, що призводить до поспішних репортажів без належної перевірки фактів. У випадку кашмірського конфлікту це особливо небезпечно, оскільки неточна інформація може спровокувати ескалацію напруженості.

Залежність медіа від урядових джерел інформації, особливо в зонах конфлікту, де доступ журналістів обмежений, створює умови для поширення офіційної пропаганди під виглядом незалежної журналістики. Це особливо актуально для Кашміру, де свобода преси значно обмежена.

Економічні інтереси медіа-корпорацій також впливають на формування наративів щодо Кашміру, оскільки патріотично налаштований контент забезпечує високі рейтинги та рекламні доходи, що створює стимули для подальшої ескалації риторики та сенсаціоналізації конфлікту замість сприяння його мирному врегулюванню.

Рекламодавці часто уникають спонсорювання програм, які критикують урядову політику або представляють альтернативні точки зору на кашмірський конфлікт, що створює економічний тиск на медіа-компанії для дотримання патріотичної лінії. Цей тиск особливо відчутний під час періодів високої напруженості.

Державна реклама стала важливим джерелом доходів для багатьох медіа-компаній, що створює пряму економічну залежність від уряду. Загроза втрати державних рекламних контрактів стає потужним інструментом впливу на медіа-політику.

Подана таблиця (табл. 2.1) узагальнює ключові інформаційні наративи Індії та Пакистану щодо конфлікту в Дžамму і Кашмірі, структуруючи їх за основними стратегічними вимірами: політичним, безпековим, гуманітарним, історико-правовим та міжнародним. Така систематизація дає змогу чітко побачити відмінності у фреймах, які використовують держави для легітимації

власної позиції та делегітимації опонента, а також виявити глибинні ціннісні та ідеологічні підстави обох підходів. Індія апелює до концептів територіальної цілісності, боротьби з тероризмом та модернізації регіону, тоді як Пакистан концентрується на праві народу Кашміру на самовизначення, гуманітарному вимірі та міжнародному посередництві. Таким чином, схема не лише відображає різні логіки побудови інформаційних наративів, але й демонструє їхню роль у формуванні зовнішньополітичних стратегій та ускладненні процесу врегулювання конфлікту.

Таблиця 2.1
(складена автором)

Інформаційні наративи Індії та Пакистану

Елемент	Індія	Пакистан
Ключові наративи	Суверенітет над Джамму і Кашмір Антитероризм Захист національної безпеки	Право на самовизначення кашмірців Порушення прав людини Індією Міжнародизація конфлікту
Цільові аудиторії	Внутрішня громадськість Міжнародні партнери (США, ЄС) Регіональні актори	Мусульманські країни ООН та правозахисні організації Міжнародні ЗМІ
Інструменти	Національні ЗМІ Дипломатичні заяви Соцмережі та офіційні акаунти	Державні канали Транскордонні ЗМІ Пакистанська діаспора
Риторичні техніки	Фреймінг «боротьби з тероризмом» Історичні аргументи Апеляція до безпеки	Гуманітарний дискурс Емоційні апеляції Посилання на міжнародне право
Очікуваний ефект	Легітимізація контролю над регіоном Мобілізація внутрішньої підтримки	Міжнародний тиск на Індію Делегітимація індійських дій

2.3. Роль міжнародних медіа та соціальних мереж у висвітленні конфлікту

Міжнародні засоби масової інформації відіграють критично важливу роль у формуванні глобального розуміння кашмірського конфлікту, оскільки їхнє висвітлення значною мірою впливає на сприйняття цього спору міжнародною

спільнотою, дипломатичними колами та правозахисними організаціями. Провідні світові медіа-корпорації, такі як BBC, CNN, Al Jazeera, Reuters та Associated Press, формують міжнародний дискурс щодо ситуації в Кашмірі через свої репортажі, аналітичні матеріали та документальні фільми [84].

Геополітичний контекст відіграє визначальну роль у формуванні міжнародного медіа-покриття кашмірського конфлікту. Позиції провідних світових держав щодо Кашміру безпосередньо впливають на те, як їхні національні медіа висвітлюють цю тему. Це створює складну мозаїку різних інтерпретацій конфлікту на міжнародній арені.

Культурні та релігійні фактори також впливають на міжнародне сприйняття кашмірського конфлікту. Медіа в мусульманських країнах традиційно більш критично ставляться до індійської політики в Кашмірі, тоді як західні медіа часто фокусуються на аспектах тероризму та безпеки, особливо після подій 11 вересня 2001 року.

Британські засоби масової інформації, зокрема BBC та The Guardian, демонструють особливий підхід до висвітлення кашмірського конфлікту, що пов'язано з історичною роллю Великої Британії у створенні передумов для цього спору. BBC World Service регулярно транслює програми, присвячені ситуації в Кашмірі, часто надаючи платформу представникам усіх сторін конфлікту, включаючи кашмірських активістів, індійських та пакистанських офіційних осіб, а також міжнародних експертів [98].

BBC World Service, як глобальна медіа-платформа з величезною аудиторією в Південній Азії, несе особливу відповідальність за об'єктивне висвітлення кашмірського конфлікту. Служба намагається дотримуватися принципів збалансованості, надаючи слово представникам різних сторін, проте ця збалансованість часто критикується як хибна еквівалентність.

The Guardian, як ліберальне видання з сильними традиціями правозахисної журналістики, часто зосереджується на гуманітарних аспектах кашмірського конфлікту та критиці порушень прав людини. Це створює певний дисбаланс у висвітленні, оскільки більше уваги приділяється страждання цивільного населення, ніж складним політичним та безпековим аспектам конфлікту.

Американські медіа-гіганти CNN та The New York Times формують свій підхід до кашмірського питання в контексті глобальної боротьби з тероризмом та геостратегічних інтересів США в регіоні Південної Азії. Після терористичних атак 11 вересня 2001 року американські ЗМІ частіше підтримували індійський наратив про боротьбу з тероризмом, проте в останні роки спостерігається більш збалансований підхід, який включає критику порушень прав людини з обох сторін [29].

Зміна американської геостратегії в Південній Азії значно вплинула на медіа-покриття кашмірського конфлікту. Стратегічне партнерство з Індією в контексті протидії китайському впливу призвело до більш м'якого ставлення до індійської політики в Кашмірі, навіть коли вона суперечить американським цінностям демократії та прав людини.

The New York Times, як впливове американське видання з глобальною аудиторією, відіграє важливу роль у формуванні міжнародного дискурсу про Кашмір. Редакційна політика газети щодо кашмірського питання еволюціонувала разом зі змінами в американо-індійських відносинах, що демонструє вплив геополітики на журналістику.

Розслідувальна журналістика американських медіа іноді розкриває аспекти кашмірського конфлікту, які замовчуються індійськими та пакистанськими ЗМІ. Проте ці розслідування часто зосереджуються на технічних аспектах конфлікту, таких як торгівля зброєю або фінансування тероризму, а не на його політичних та соціальних коренях.

Al Jazeera English та Al Jazeera Arabic мають дещо різні підходи до висвітлення кашмірського конфлікту, що відображає різні цільові аудиторії цих каналів. Англійська версія намагається дотримуватися міжнародних журналістських стандартів, тоді як арабська версія більш відкрито підтримує мусульманську солідарність.

Використання кашмірських журналістів та активістів як джерел інформації стало відмінною рисою покриття Al Jazeera. Це забезпечує автентичність та локальну перспективу, проте може призводити до однобічного представлення

подій, оскільки більшість цих джерел критично налаштовані щодо індійської політики.

Міжнародні кореспонденти Al Jazeera в Південній Азії часто стикаються з обмеженнями у доступі до індійської частини Кашміру, що змушує їх покладатися на дистанційні джерела інформації або матеріали з пакистанської частини регіону. Це може створювати дисбаланс у висвітленні.

Європейські медіа, включаючи Deutsche Welle, France 24 та Euro News, намагаються дотримуватися принципу збалансованого висвітлення, проте їхня увага до кашмірського конфлікту значно зростає лише під час періодів ескалації або після резонансних подій. Європейські журналісти часто зосереджуються на гуманітарних аспектах конфлікту та його впливі на цивільне населення, що відповідає європейській традиції захисту прав людини [61].

Deutsche Welle, як німецький міжнародний мовник, часто представляє кашмірський конфлікт через призму історичних паралелей з розділенням Німеччини, що створює унікальну перспективу для розуміння проблем розділених територій та народів.

France 24 зосереджується на дипломатичних аспектах кашмірського конфлікту, регулярно висвітлюючи зусилля міжнародної спільноти щодо врегулювання спору. Канал часто надає платформу європейським дипломатам та експертам для коментування ситуації.

Соціальні мережі кардинально трансформували динаміку інформаційного протистояння навколо кашмірського конфлікту, надавши голос безпосереднім учасникам подій та створивши нові можливості для поширення інформації в обхід традиційних медіа-каналів. Платформи Twitter, Facebook, Instagram та YouTube стали полем битви за громадську думку, де активісти, журналісти, політики та звичайні громадяни змагаються за увагу глобальної аудиторії [32].

Демократизація інформаційного простору через соціальні мережі створила безпрецедентні можливості для кашмірців безпосередньо розповісти свої історії міжнародній аудиторії, оминаючи традиційні медіа-фільтри та урядову цензуру. Це призвело до появи нового покоління кашмірських цифрових

активістів, які ефективно використовують соціальні медіа для мобілізації міжнародної підтримки.

Вірусний характер контенту в соціальних мережах означає, що одне відео або фотографія можуть досягти мільйонів людей за лічені години, кардинально змінюючи громадську думку про події в Кашмірі. Це створює як нові можливості для привернення уваги до проблем, так і ризики поширення дезінформації.

Глобальна природа соціальних мереж дозволяє кашмірському конфлікту миттєво ставати частиною світового дискурсу, коли локальні події резонують з аудиторією в різних країнах та культурах. Це створює нові можливості для міжнародної солідарності та тиску.

Феномен «твіттер-дипломатії» набув особливого значення в контексті кашмірського конфлікту, коли офіційні особи використовують платформу для публічного висловлення своїх позицій та реагування на події. Це створює нову динаміку дипломатичних відносин, де публічні заяви можуть мати миттєвий глобальний резонанс.

Використання Twitter для координації протестів та активістської діяльності стало важливою частиною кашмірського опору. Активісти використовують платформу для організації демонстрацій, поширення інформації про заходи та мобілізації підтримки.

Цензура та блокування акаунтів у Twitter стали предметом суперечок, особливо коли індійський уряд вимагає видалення контенту, який він вважає «антинаціональним» або таким, що загрожує безпеці. Це створює дилему для платформи між дотриманням місцевого законодавства та захистом свободи слова.

Кашмірські активісти активно використовують соціальні мережі для документування порушень прав людини, поширення свідчень очевидців та мобілізації міжнародної підтримки своєї справи. Відеоролики, що показують зіткнення між протестувальниками та силами безпеки, часто стають вірусними та привертають увагу міжнародних правозахисних організацій та журналістів [93].

Краудсорсинг інформації через соціальні мережі дозволяє створювати колективну картину подій, коли десятки або сотні очевидців діляться своїми спостереженнями та матеріалами. Це створює більш повне та достовірне уявлення про ситуацію порівняно з офіційними джерелами.

Використання метаданих фотографій та відео для верифікації контенту стало важливою навичкою для активістів та журналістів. Можливість довести час, місце та автентичність матеріалів підвищує їхню достовірність та вплив.

Facebook Groups та Pages, присвячені кашмірському питанню, створюють віртуальні спільноти, які об'єднують людей з різних країн навколо спільних поглядів на конфлікт. Ці платформи служать не лише для обміну інформацією, але й для координації акцій протесту, кампаній солідарності та політичного лобювання в різних країнах світу [22].

Алгоритми Facebook, які показують користувачам контент на основі їхніх інтересів та соціальних зв'язків, можуть створювати «ехо-камери», де люди бачать лише інформацію, яка підтверджує їхні існуючі переконання. Це може посилювати поляризацію думок щодо кашмірського конфлікту.

Використання Facebook для збору коштів на гуманітарну допомогу або підтримку активістської діяльності стало важливим джерелом ресурсів для кашмірських організацій. Проте це також створює ризики зловживань або перенаправлення коштів на небажані цілі.

Модерація контенту у Facebook створює складні дилеми, особливо коли йдеться про матеріали, що документують насильство або порушення прав людини. Платформа змушена балансувати між захистом користувачів від графічного контенту та необхідністю збереження важливих свідчень.

Візуальна природа Instagram робить його особливо ефективним для документування красивих пейзажів Кашміру та контрастування їх з реаліями конфлікту. Фотографії мальовничих озер та гір поруч з кадрами військових блокпостів створюють потужний візуальний наратив.

Stories та Reels в Instagram дозволяють створювати динамічний контент, який зникає через певний час, що може бути корисним для поширення чутливої інформації, яка не залишає постійних слідів.

Творчі форми подачі серйозного контенту через танці, музику та візуальні ефекти дозволяють молодим активістам досягати аудиторії, яка традиційно не цікавиться політикою. Це створює нові можливості для політичної мобілізації.

YouTube служить платформою для поширення довгострокового контенту, включаючи документальні фільми, інтерв'ю та аналітичні програми про кашмірський конфлікт. Незалежні журналісти та активісти використовують цю платформу для публікації матеріалів, які можуть не пройти цензуру в традиційних медіа або можуть бути проігноровані мейнстрімними каналами [30].

Монетизація контенту на YouTube створює економічні стимули для виробництва якісного контенту про кашмірський конфлікт. Це призвело до появи професійних YouTube-каналів, присвячених цій темі, які конкурують з традиційними медіа за аудиторію.

Можливість завантаження тривалих відео дозволяє глибоко аналізувати складні аспекти кашмірського конфлікту, які не можуть бути адекватно висвітлені в коротких новинних сюжетах. Це створює простір для більш nuanced дискусій.

Коментарі та дискусії під відео часто стають майданчиками для жвавих дебатів між прихильниками різних сторін конфлікту. Ці дискусії можуть бути як конструктивними, так і токсичними, відображаючи поляризацію громадської думки.

Освітній контент про історію та культуру Кашміру на YouTube допомагає міжнародній аудиторії краще зрозуміти контекст конфлікту, що може сприяти більш інформованій дискусії про можливі шляхи його врегулювання.

Проблема дезінформації та пропаганди в соціальних мережах стала серйозним викликом для об'єктивного висвітлення кашмірського конфлікту, оскільки всі сторони активно використовують ботів, фейкові акаунти та маніпулятивні техніки для просування своїх наративів. Індійські та пакистанські державні структури, а також різноманітні політичні організації інвестують значні ресурси в інформаційні операції в соціальних мережах.

Фабрики тролів, які створюють тисячі фейкових акаунтів для поширення певних меседжів, стали серйозною проблемою для платформ соціальних мереж.

Ці операції часто координуються професійними агентствами, які мають досвід у галузі цифрового маркетингу та психологічного впливу.

Deepfake технології створюють нові виклики для верифікації контенту, оскільки стає все важче відрізнити справжні відео та фотографії від штучно створених. Це особливо небезпечно в контексті конфлікту, де емоційно забарвлений візуальний контент може швидко ескалювати напруженість.

Координовані атаки на активістів та журналістів через соціальні мережі, включаючи кібербулінг, загрози та спроби дискредитації, стали звичайною тактикою для придушення критичних голосів. Ці атаки часто мають гендерний характер, особливо націлюючись на жінок-активісток.

Використання штучного інтелекту для автоматичного генерування контенту дозволяє створювати величезні обсяги пропагандистських матеріалів з мінімальними людськими ресурсами. Ці технології можуть генерувати тексти, зображення та навіть відео, які важко відрізнити від створених людиною.

Персоналізація контенту, хоча й покращує користувацький досвід, може мати негативні наслідки для розуміння складних політичних питань. Коли люди бачать лише інформацію, яка відповідає їхнім упередженням, вони можуть розвивати викривлене уявлення про реальність конфлікту.

Радикалізація через соціальні мережі стає особливою проблемою, коли алгоритми поступово підводять користувачів до все більш екстремального контенту. Це може призводити до формування радикальних поглядів на кашмірський конфлікт та підтримки насильницьких методів його «вирішення».

Міжнародні технологічні компанії, які володіють соціальними мережами, опинилися під тиском як індійського, так і пакистанського урядів щодо модерації контенту, пов'язаного з Кашміром. Ці компанії змушені балансувати між дотриманням місцевого законодавства, захистом свободи слова та уникненням звинувачень у підтримці тієї чи іншої сторони конфлікту [53].

Нові індійські правила для соціальних мереж, запроваджені у 2021 році, значно розширили повноваження уряду щодо контролю за онлайн-контентом. Ці правила вимагають від платформ призначення офіцерів із дотримання вимог в Індії та швидкого видалення контенту, який влада вважає проблематичним.

Транспарентність у модерації контенту стала ключовою вимогою від громадянського суспільства та правозахисних організацій. Користувачі вимагають більшої ясності щодо того, чому певний контент видаляється або обмежується, особливо коли йдеться про політично чутливі теми.

Культурна чутливість у модерації контенту також стала важливим питанням, оскільки те, що може здаватися прийнятним в одній культурі, може бути образливим в іншій. Це особливо актуально для контенту, пов'язаного з релігійними аспектами кашмірського конфлікту.

Феномен «цифрової дипломатії» набув особливого значення в контексті кашмірського конфлікту, оскільки дипломатичні представництва Індії та Пакистану активно використовують соціальні мережі для просування своїх позицій серед міжнародної аудиторії. Офіційні акаунти міністерств закордонних справ, посольств та консульств стали важливими каналами поширення офіційної інформації та реагування на критику [70].

Швидкість реагування в цифровій дипломатії стала критично важливою, оскільки запізнена відповідь на інформаційну атаку може дозволити опонентам сформуванню домінуючий наратив. Дипломатичні установи тепер мають команди, які працюють цілодобово для моніторингу та реагування на онлайн-дискусії.

Мікротаргетування в цифровій дипломатії дозволяє адресувати специфічні меседжі конкретним аудиторіям в різних країнах. Наприклад, повідомлення для американської аудиторії можуть акцентувати на аспектах боротьби з тероризмом, тоді як для європейської - на правах людини.

Використання інфлюенсерів та публічних особистостей для поширення дипломатичних меседжів стало новою тактикою в цифровій дипломатії. Коли відомі люди висловлюють підтримку певної позиції з кашмірського питання, це може мати значно більший вплив, ніж офіційні заяви.

Кризова комунікація через соціальні мережі стала особливо важливою під час загострень кашмірського конфлікту, коли дипломатичні установи намагаються швидко донести свою версію подій до міжнародної спільноти та запобігти поширенню «ворожих» наративів.

Роль міжнародних медіа та соціальних мереж у формуванні глобального розуміння кашмірського конфлікту продовжує еволюціонувати під впливом технологічних інновацій, зміни геополітичної ситуації та трансформації медіа-ландшафту, що створює як нові можливості для мирного врегулювання конфлікту через діалог та взаєморозуміння, так і додаткові ризики поширення дезінформації та ескалації напруженості.

Блокчейн технології можуть потенційно революціонізувати верифікацію інформації та боротьбу з дезінформацією, створюючи незмінні записи подій та дозволяючи незалежну перевірку достовірності контенту.

Віртуальна та доповнена реальність відкривають нові можливості для імерсивного висвітлення кашмірського конфлікту, дозволяючи аудиторії «відвідати» регіон та побачити умови життя людей без фізичної присутності.

Мобільні технології та доступність інтернету в Кашмірі продовжують розширюватися, попри періодичні відключення, що створює нові можливості для місцевого населення документувати та поширювати інформацію про свої переживання.

Висновки до розділу 2

Аналіз інформаційного виміру кашмірського конфлікту демонструє складну взаємодію історичних, політичних та медійних чинників, які формують сучасне розуміння цього тривалого територіального спору між Індією та Пакистаном.

Історичний контекст конфлікту, що розпочався з розподілу Британської Індії у 1947 році, пройшов кілька етапів еволюції: від класичного міждержавного територіального спору до багатовимірного конфлікту, який включає елементи боротьби з тероризмом, проблеми прав людини та геополітичного суперництва в регіоні Південної Азії. Кожен етап конфлікту характеризувався специфічними інформаційними стратегіями сторін, які відображали зміни в міжнародній ситуації та внутрішньополітичних пріоритетах Індії та Пакистану.

Дослідження інформаційних наративів обох держав виявило кардинальні відмінності в інтерпретації природи конфлікту та його основних аспектів. Індійський медіа-наратив будується навколо концепцій територіальної цілісності та боротьби з тероризмом, представляючи Кашмір як невід'ємну частину Індії, що страждає від зовнішньої агресії. Натомість пакистанський наратив зосереджується на праві кашмірського народу на самовизначення та критиці порушень прав людини в індійській частині Кашміру.

Аналіз ролі міжнародних медіа продемонстрував їхній значний вплив на формування глобального розуміння конфлікту, при цьому різні медіа-корпорації демонструють різні підходи до висвітлення кашмірського питання залежно від геополітичних інтересів своїх країн та редакційної політики. Соціальні мережі кардинально трансформували динаміку інформаційного протистояння, створивши нові можливості для прямої комунікації між учасниками конфлікту та міжнародною аудиторією, але водночас створивши додаткові виклики через поширення дезінформації та формування «ехо-камер».

Цифрова трансформація медіа-ландшафту суттєво вплинула на стратегії інформаційного протистояння, оскільки традиційні засоби масової інформації втратили монополію на формування громадської думки, поступившись місцем децентралізованим платформам, де кожен користувач може стати джерелом інформації. Це створило як нові можливості для документування та поширення інформації про події в Кашмірі, так і додаткові ризики маніпулювання громадською думкою через використання ботів, фейкових акаунтів та координованих інформаційних кампаній.

Особливо важливим висновком є констатація того, що інформаційне протистояння навколо кашмірського конфлікту не обмежується простим відображенням політичних позицій сторін, а активно формує реальність конфлікту через вплив на політичні рішення, громадські настрої та міжнародну підтримку. Медіа-наративи стають не просто інструментом інформування, а важливим фактором ескалації або деескалації напруженості в регіоні.

Проведений аналіз також виявив, що професійні журналістські стандарти часто приносяться в жертву політичним цілям, що призводить до формування

паралельних інформаційних реальностей для аудиторії різних країн та ускладнює можливості діалогу між сторонами конфлікту. Ця тенденція особливо небезпечна в умовах ядерного протистояння між Індією та Пакистаном, оскільки може сприяти неконтрольованій ескалації напруженості.

Міжнародні медіа та соціальні мережі, попри свій потенціал для сприяння взаєморозумінню та мирному врегулюванню конфлікту, поки що не змогли відіграти конструктивну роль у пошуку компромісних рішень, натомість часто сприяючи подальшій поляризації позицій та стереотипізації уявлень про «іншого». Це підкреслює необхідність розробки нових підходів до медіа-грамотності та професійної журналістики в контексті висвітлення складних міжнародних конфліктів.

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ ПОЛІТИКИ СТОСОВНО КАШМІРСЬКОГО ПИТАННЯ

3.1. Можливості інформаційної дипломатії для врегулювання конфлікту

Інформаційна дипломатія являє собою стратегічний інструмент зовнішньої політики, який може відігравати ключову роль у трансформації конфліктних наративів та створенні передумов для мирного врегулювання кашмірського спору через формування атмосфери довіри, взаєморозуміння та діалогу між ворогуючими сторонами. Сучасні технологічні можливості та еволюція дипломатичної практики створюють унікальні перспективи для використання інформаційних ресурсів не як зброї конфронтації, а як інструменту конструктивної взаємодії та пошуку компромісних рішень.

Аналіз кашмірського конфлікту через призму інформаційної дипломатії виявляє унікальні можливості для створення альтернативних наративів, які можуть поступово змінювати суспільні настрої в обох країнах. Особливо важливим є той факт, що населення Індії та Пакистану має спільне культурне коріння, мовні традиції та історичну пам'ять, які можуть служити основою для формування нових форм діалогу та взаєморозуміння. Водночас, політизація цих спільних елементів протягом десятиліть створила парадоксальну ситуацію, коли саме культурна близькість часто використовується для посилення конфліктного потенціалу через наративи зради, втрачених можливостей та історичної несправедливості.

Концепція «публічної дипломатії 2.0» передбачає активне використання цифрових платформ для прямого спілкування з громадянами інших країн, обходячи традиційні урядові канали та створюючи можливості для формування позитивного іміджу держави через демонстрацію її культурних цінностей, економічних досягнень та готовності до мирного співробітництва. У контексті кашмірського конфлікту це означає можливість для Індії та Пакистану розвивати прямі комунікаційні канали з громадянами один одного, що може сприяти подоланню стереотипів та упереджень, сформованих десятиліттями взаємної ворожнечі.

Проте аналіз цифрової активності громадян обох країн також виявляє позитивні тенденції, особливо серед молодого покоління, яке демонструє більшу відкритість до міжкультурного діалогу та критичного сприйняття офіційних наративів. Соціальні мережі створюють унікальні можливості для прямих контактів між індійськими та пакистанськими користувачами, які можуть обмінюватися досвідом, обговорювати спільні проблеми та формувати альтернативне розуміння конфлікту, що виходить за межі офіційних позицій урядів.

Досвід успішного застосування інформаційної дипломатії в інших регіональних конфліктах демонструє потенціал цього інструменту для створення «м'якої сили», яка може доповнювати традиційні дипломатичні зусилля та створювати сприятливе середовище для переговорів. Північноірландський мирний процес, врегулювання конфлікту в Країні Басків та примирення між Німеччиною та Францією після Другої світової війни показують, як цілеспрямовані інформаційні кампанії, культурні обміни та програми громадської дипломатії можуть поступово змінювати суспільні настрої та створювати політичний простір для компромісних рішень.

Північноірландський досвід є особливо релевантним для кашмірського контексту, оскільки обидва конфлікти мають глибоке релігійне підґрунтя, історію взаємного насильства та складну систему ідентичностей, які перетинаються з національними та територіальними претензіями. Ключовим елементом успіху в Північній Ірландії стало залучення громадських організацій, жінок-активісток та молодіжних рухів до процесу діалогу, що дозволило створити альтернативні канали комунікації поза межами традиційних політичних структур. Ці уроки можуть бути адаптовані до кашмірського контексту через створення транскордонних мереж громадських активістів, які працюють над конкретними гуманітарними та соціальними проблемами.

Потенціал спільних медіа-проектів між індійськими та пакистанськими журналістами може стати важливим елементом інформаційної дипломатії, оскільки такі ініціативи дозволяють представити альтернативні наративи конфлікту, які виходять за межі офіційних урядових позицій та демонструють

спільні інтереси народів двох країн. Програми обміну журналістами, спільні репортажі з різних частин Кашміру та колаборативні розслідування можуть сприяти формуванню більш збалансованого та нюансованого розуміння конфлікту серед широкої громадськості.

Існуючі приклади транскордонного журналістського співробітництва, хоча і обмежені політичними обставинами, демонструють значний потенціал для гуманізації конфлікту та представлення особистих історій людей, які страждають від його наслідків. Проект "Aman Ki Asha" (Надія на мир), ініційований провідними медіа-групами Індії та Пакистану, показав можливості створення спільного інформаційного простору, який зосереджується на позитивних аспектах двосторонніх відносин та демонструє переваги мирного співіснування.

Культурна дипломатія як складова інформаційної стратегії має особливий потенціал у південноазійському контексті, оскільки Індія та Пакистан поділяють спільну історичну спадщину, мовні традиції та культурні цінності, які можуть служити основою для зближення. Фестивалі кіно, літературні читання, музичні концерти та виставки образотворчого мистецтва можуть створювати позитивні асоціації між народами та демонструвати спільність культурного простору, незважаючи на політичні розбіжності [64, с. 156].

Незважаючи на ці обмеження, цифрові платформи створюють нові можливості для культурного обміну, які важче контролювати урядам. YouTube, Netflix та інші стрімінгові сервіси дозволяють громадянам обох країн отримувати доступ до культурної продукції сусідів, що сприяє збереженню культурних зв'язків навіть в умовах політичної напруженості. Це створює унікальну можливість для культурних діячів та продюсерів створювати контент, який свідомо спрямований на зближення народів та подолання стереотипів.

Освітня дипломатія через програми академічних обмінів та спільні дослідницькі проекти може відігравати довгострокову роль у формуванні нового покоління лідерів думок, які будуть мати особистий досвід міжкультурного діалогу та розуміння складності конфлікту з різних перспектив. Університетські програми обміну, спільні конференції та дослідницькі гранти можуть

створювати мережі професійних та особистих контактів, які в майбутньому можуть сприяти мирному врегулюванню спору [51, с. 201].

Особливо важливим є розвиток програм, які дозволяють молодим дослідникам з обох країн вивчати історію та культуру сусідньої країни з академічної перспективи, що може сприяти формуванню більш нюансованого розуміння конфлікту. Створення спільних магістерських та докторських програм з міжнародних відносин, історії Південної Азії та дослідження конфліктів могло б готувати нове покоління експертів, які розуміють позиції обох сторін та здатні шукати творчі рішення.

Проте академічна співпраця також стикається з серйозними перешкодами, включаючи складності отримання віз, обмеження на фінансування міжнародних проектів та політичний тиск на університети. Після ескалації напруженості у 2019 році декілька індійських університетів скасували академічні програми обміну з Пакистаном, що негативно вплинуло на перспективи довгострокової освітньої співпраці.

Економічна дипломатія як елемент інформаційної стратегії може демонструвати взаємні переваги мирного співробітництва та високу ціну продовження конфлікту для всіх сторін. Презентація потенційних проектів регіонального економічного співробітництва, включаючи торговельні угоди, інфраструктурні проекти та спільні інвестиційні ініціативи, може створювати матеріальні стимули для політичних компромісів та демонструвати конкретні переваги мирного врегулювання конфлікту.

Кашмірський регіон має значний економічний потенціал, особливо в сферах туризму, гідроенергетики та сільського господарства, який залишається нереалізованим через безпекову ситуацію. Дослідження показують, що мирне врегулювання конфлікту могло б призвести до збільшення ВВП регіону на 40-50% протягом наступного десятиліття завдяки розвитку туристичної індустрії, покращенню транспортних зв'язків та залученню іноземних інвестицій.

Торговельні відносини між Індією та Пакистаном залишаються значно нижче свого потенціалу через політичні обмеження та високі торговельні бар'єри. За оцінками експертів, нормалізація торговельних відносин могла б

збільшити двосторонній торговельний оборот з нинішніх 2-3 мільярдів доларів до 10-15 мільярдів доларів на рік, що створило б значні економічні стимули для мирного співробітництва.

Спортивна дипломатія історично відіграла важливу роль у покращенні відносин між ворогуючими державами, і кашмірський конфлікт не є винятком у цьому контексті. Крикет, як найпопулярніший вид спорту в обох країнах, може служити платформою для демонстрації спільних цінностей та створення позитивних емоційних зв'язків між народами, особливо серед молоді, яка є менш обтяженою історичними упередженнями [66, с. 123].

Матчі між збірними Індії та Пакистану з крикету традиційно привертають увагу мільйонів глядачів в обох країнах та створюють унікальні можливості для демонстрації спортивної етики, взаємної поваги та здорової конкуренції. Проте ці матчі також часто стають об'єктом політизації, коли результати гри інтерпретуються через призму національної гордості та геополітичного суперництва.

Окрім крикету, інші види спорту також можуть відігравати роль у спортивній дипломатії. Хокей на траві, в якому обидві країни мають сильні традиції, футбол, який набирає популярності серед молоді, та традиційні види спорту можуть створювати додаткові платформи для взаємодії. Організація спільних молодіжних спортивних фестивалів та турнірів могла б сприяти формуванню особистих зв'язків між молодими людьми з обох країн.

Релігійна дипломатія має особливий потенціал у контексті кашмірського конфлікту, оскільки релігійні лідери традиційно користуються високим авторитетом серед населення та можуть сприяти формуванню толерантних настроїв і взаєморозуміння між різними конфесійними спільнотами. Міжрелігійний діалог, спільні релігійні церемонії та ініціативи релігійних лідерів на підтримку миру можуть створювати моральний тиск на політичних лідерів для пошуку мирних рішень.

Ініціативи релігійних лідерів, спрямовані на засудження екстремізму та пропаганду миру, можуть мати значний вплив на формування громадської думки. Спільні заяви ісламських та індуїстських лідерів про необхідність

мирного врегулювання конфлікту, організація міжрелігійних конференцій та молитовних зібрань за мир можуть створювати моральний фундамент для політичних компромісів.

Проте релігійна дипломатія також стикається з викликами, пов'язаними з політизацією релігії та використанням релігійних відмінностей для мобілізації підтримки конфліктних позицій. Радикальні релігійні групи в обох країнах часто використовують релігійну риторичку для виправдання ворожості та протидії мирним ініціативам.

Пандемія COVID-19 продемонструвала як можливості, так і обмеження медичної дипломатії в індо-пакистанському контексті. З одного боку, обидві країни стикалися з подібними викликами та могли б отримати взаємну користь від обміну досвідом, медичними технологіями та координації заходів громадського здоров'я. З іншого боку, політичні розбіжності та взаємна недовіра перешкоджали ефективній співпраці навіть у сфері охорони здоров'я.

Кашмірський регіон, як прикордонна територія, особливо потребує координації зусиль у сфері охорони здоров'я, включаючи боротьбу з інфекційними захворюваннями, забезпечення медичної допомоги у віддалених гірських районах та реагування на природні катастрофи. Спільні медичні місії та програми обміну медичним персоналом могли б покращити якість медичного обслуговування населення регіону та створити основу для ширшого співробітництва.

Технологічна дипломатія через спільні проекти у сфері інновацій, інформаційних технологій та цифровізації може демонструвати переваги співробітництва над конфронтацією у сучасному взаємозалежному світі. Спільні стартапи, технологічні інкубатори та інноваційні хаби можуть створювати нові форми економічної взаємодії та культурного обміну, особливо серед молодих підприємців та ІТ-спеціалістів [49, с. 134].

Індія та Пакистан мають динамічні ІТ-сектори та значний потенціал для технологічного співробітництва. Індійська ІТ-індустрія є однією з найбільших у світі, тоді як Пакистан має зростаючий сектор програмного забезпечення та значну кількість талановитих ІТ-спеціалістів. Співпраця в цій сфері могла б

принести взаємну користь та створити нові можливості для економічного розвитку.

Проте технологічне співробітництво також стикається з обмеженнями, пов'язаними з питаннями національної безпеки та захисту інтелектуальної власності. Обидві країни розглядають технологічний сектор як стратегічно важливий та обережно ставляться до поглиблення співпраці в цій сфері.

Штучний інтелект, блокчейн-технології та інші сучасні технологічні тренди створюють нові можливості для співробітництва, які могли б принести користь обом країнам. Спільні дослідницькі проекти, технологічні конференції та програми обміну ІТ-спеціалістами могли б сприяти розвитку технологічного потенціалу регіону та створенню нових форм економічної взаємодії.

Екологічна дипломатія має особливе значення в контексті кашмірського конфлікту через спільні виклики, пов'язані з кліматичними змінами, управлінням водними ресурсами та збереженням гірських екосистем. Спільні проекти з охорони навколишнього середовища, моніторингу кліматичних змін та сталого розвитку можуть створювати основу для довгострокового співробітництва та демонструвати взаємну залежність країн регіону.

Водні ресурси є особливо чутливою темою в індо-пакистанських відносинах, оскільки річки, які беруть початок у Кашмірі, забезпечують водою мільйони людей в обох країнах. Договір про води Інду від 1960 року регулює розподіл водних ресурсів, проте кліматичні зміни та зростаючі потреби в воді створюють нові виклики, які вимагають координованих відповідей.

Спільні проекти з моніторингу стану льодовиків, дослідження впливу кліматичних змін на водні ресурси та розробки стратегій адаптації могли б створити основу для довгострокового співробітництва та демонструвати переваги мирного вирішення територіальних спорів для вирішення глобальних викликів.

Гендерна дипломатія через залучення жінок-лідерів до миротворчих процесів та демонстрацію успішних прикладів жіночого лідерства може сприяти формуванню більш інклюзивного підходу до врегулювання конфлікту. Дослідження показують, що участь жінок у мирних переговорах значно

підвищує ймовірність досягнення стійких угод та їх довгострокового дотримання.

Жінки в Кашмірі, як і в інших конфліктних регіонах, несуть особливий тягар конфлікту, включаючи втрату близьких, економічні труднощі та обмеження мобільності через безпекову ситуацію. Водночас жінки часто демонструють більшу готовність до компромісів та мирного вирішення спорів, що робить їх важливими агентами миротворення.

Жіночі організації в обох країнах активно працюють над питаннями миру та примирення, організовуючи транскордонні зустрічі, культурні заходи та адвокаційні кампанії. Ці ініціативи часто стикаються з політичними обмеженнями та консервативними настроями в суспільстві, проте вони демонструють потенціал жіночого лідерства у миротворчих процесах.

Молодіжна дипломатія через програми обмінів, літні школи та міжнародні форуми може створювати основу для довгострокового примирення між народами через формування нового покоління, яке буде менш схильне до історичних упереджень та більш відкрите до діалогу та співробітництва. Інвестиції в молодіжні програми можуть дати результати через 10-15 років, коли нинішні учасники стануть політичними та громадськими лідерами.

Молоде покоління в Індії та Пакистані, яке народилося після завершення холодної війни, має принципово інше сприйняття світу та міжнародних відносин порівняно з попередніми поколіннями. Вони менше обтяжені історичними травмами розділу 1947 року та більш відкриті до глобальних тенденцій та цінностей. Соціальні мережі та цифрові технології надають їм доступ до альтернативних джерел інформації та можливості для прямого спілкування зі своїми ровесниками з сусідньої країни.

Проте молодь також є об'єктом інтенсивних пропагандистських кампаній, які намагаються сформувати у неї радикальні погляди та неприйняття компромісів. Освітні системи обох країн часто представляють односторонні наративи історії та конфлікту, що сприяє збереженню стереотипів та упереджень серед нового покоління.

Молодіжні програми обміну, міжнародні літні школи та студентські конференції можуть відігравати важливу роль у формуванні альтернативних поглядів на конфлікт та створенні особистих зв'язків між молодими людьми з різних сторін. Такі програми повинні бути структурованими таким чином, щоб сприяти критичному мисленню, діалогу та взаєморозумінню, а не просто культурному обміну.

Особливо важливими є програми, які залучають молодих лідерів та активістів до спільної роботи над конкретними проектами, такими як соціальні ініціативи, екологічні проекти або технологічні розробки. Такий підхід дозволяє молодим людям побачити своїх ровесників з сусідньої країни як партнерів та співробітників, а не як ворогів.

Діаспорні спільноти можуть відігравати як конструктивну, так і деструктивну роль у врегулюванні конфлікту. З одного боку, вони можуть сприяти міжнародному розумінню складності ситуації та мобілізації підтримки мирних рішень. З іншого боку, діаспорні групи іноді підтримують більш радикальні позиції, ніж населення батьківщини, оскільки вони не відчують на собі прямих наслідків конфлікту.

Робота з діаспорними спільнотами вимагає тонкого підходу, який враховує їхні особливі перспективи та мотивації. Програми діалогу між представниками індійської та пакистанської діаспор у третіх країнах можуть створювати нові можливості для побудови мостів та формування спільних позицій щодо мирного врегулювання конфлікту.

Проте цифрова дипломатія також створює нові виклики, пов'язані з кібербезпекою, захистом приватності та боротьбою з дезінформацією. Кібератаки, хакерські операції та кампанії дезінформації можуть серйозно підірвати довіру між країнами та створити додаткові перешкоди для мирного врегулювання конфлікту.

3.2. Інструменти стримування пропаганди та фейкових повідомлень

Боротьба з дезінформацією та пропагандою в контексті кашмірського конфлікту вимагає комплексного підходу, який поєднує технологічні рішення, правові механізми, освітні ініціативи та міжнародну співпрацю для створення стійкої системи протидії маніпулятивним інформаційним впливам. Сучасні технологічні можливості штучного інтелекту та машинного навчання відкривають нові перспективи для автоматичного виявлення та нейтралізації фейкових повідомлень, проте ефективність таких систем значною мірою залежить від якості алгоритмів та повноти баз даних.

Аналіз дезінформаційних кампаній навколо кашмірського конфлікту виявляє декілька характерних патернів, які повторюються з різною інтенсивністю залежно від політичної ситуації. По-перше, це використання емоційно заряджених зображень та відеоматеріалів, які часто беруться з інших конфліктів або створюються штучно для підсилення певних наративів. По-друге, це маніпуляції зі статистичними даними щодо жертв, економічних втрат та гуманітарної ситуації в регіоні. По-третє, це створення фальшивих свідчень очевидців та експертних оцінок, які представляються як достовірні джерела інформації.

Соціальні мережі та месенджери стали основними каналами поширення дезінформації в контексті кашмірського конфлікту, оскільки вони дозволяють швидко досягати великих аудиторій та мають обмежені механізми верифікації контенту. WhatsApp, зокрема, широко використовується в Індії та Пакистані і часто стає платформою для поширення непідтверджених чуток та маніпулятивних матеріалів через приватні групи та особисті повідомлення.

Сучасні алгоритми машинного навчання можуть аналізувати великі обсяги текстового контенту для виявлення характерних ознак дезінформації, таких як емоційно забарвлена лексика, відсутність посилань на первинні джерела, використання типових пропагандистських кліше та невідповідність фактичним даним. Проте ефективність таких систем залежить від якості навчальних даних та здатності адаптуватися до нових форм дезінформації.

Технології обробки природної мови можуть допомогти у виявленні координованих дезінформаційних кампаній через аналіз схожості повідомлень, синхронності їх поширення та використання спільних наративних структур. Такий аналіз може виявити мережі ботів та тролів, які працюють за єдиними сценаріями для посилення певних повідомлень.

Блокчейн-технології можуть забезпечити додатковий рівень верифікації автентичності інформації через створення незмінних записів про походження та історію модифікації контенту, що особливо важливо для фото- та відеоматеріалів, які часто використовуються для маніпулятивних цілей у висвітленні кашмірського конфлікту. Система цифрових підписів може гарантувати цілісність інформації та дозволити користувачам перевіряти достовірність джерел.

Технології цифрового підпису можуть створювати криптографічні сліди для кожного медіа-файлу від моменту його створення, що дозволяє відстежувати будь-які модифікації та верифікувати автентичність оригіналу. Це особливо важливо в контексті кашмірського конфлікту, де фото та відео часто використовуються для документування порушень прав людини, але також можуть бути об'єктом маніпуляцій.

Розподілені системи верифікації на базі блокчейну можуть створювати децентралізовані мережі довіри, де множинні незалежні вузли підтверджують достовірність інформації. Такий підхід може бути особливо корисним для верифікації інформації з зон конфлікту, де доступ традиційних медіа може бути обмежений.

Кроссплатформенні системи моніторингу можуть відстежувати поширення конкретних наративів та дезінформаційних кампаній через різні соціальні мережі та медіа-платформи, надаючи дослідникам та політикам комплексну картину інформаційних операцій. Такі системи можуть ідентифікувати координовані кампанії, визначати джерела дезінформації та прогнозувати потенційний вплив конкретних повідомлень на громадську думку.

Інтеграція даних з різних платформ дозволяє створювати більш повну картину інформаційного ландшафту навколо кашмірського конфлікту. Аналіз

патернів поширення інформації може виявляти штучні кампанії посилення, використання ботів та інші форми маніпуляцій з громадською думкою. Такі системи також можуть відстежувати географічне поширення різних наративів та їх вплив на різні демографічні групи.

Освітні програми медіа-грамотності являють собою фундаментальний елемент протидії дезінформації, оскільки вони надають громадянам критичні навички для самостійного аналізу та верифікації інформації. Такі програми повинні включати навчання основам цифрової безпеки, методам перевірки фактів, розпізнавання маніпулятивних технік та розуміння механізмів поширення інформації в соціальних мережах.

В контексті кашмірського конфлікту особливо важливим є розвиток критичного мислення щодо емоційно заряджених повідомлень, які можуть викликати сильні емоційні реакції та спонукати до необдуманих дій. Громадяни повинні навчитися розпізнавати маніпулятивні прийоми, такі як використання графічних зображень без контексту, односторонні презентації подій та апеляції до страхів та упереджень.

Освітні ініціативи повинні бути адаптовані до різних вікових груп та освітніх рівнів. Для молоді можуть бути розроблені інтерактивні онлайн-курси та мобільні додатки, які навчають медіа-грамотності через ігрові механіки. Для дорослого населення можуть проводитися семінари та воркшопи в громадських центрах, бібліотеках та релігійних установах.

Університетські курси з медіа-грамотності та критичного мислення можуть готувати нове покоління журналістів, вчителів та громадських активістів, які будуть здатні протидіяти дезінформації та сприяти формуванню більш обізнаної громадськості. Ці програми повинні включати практичні вправи з верифікації інформації, аналізу медіа-наративів та розуміння психологічних механізмів сприйняття інформації.

Курикулум таких програм повинен включати вивчення історії пропаганди та дезінформації, аналіз сучасних дезінформаційних кампаній, технічні аспекти цифрових медіа та етичні аспекти журналістики. Студенти повинні отримувати

практичний досвід роботи з верифікації фактів, включаючи використання спеціалізованих інструментів та методологій.

Особливо важливим є розвиток програм для журналістів, які висвітлюють конфліктні ситуації. Такі програми повинні включати навчання безпечним методам роботи в зонах конфлікту, етичним принципам висвітлення травматичних подій та технікам верифікації інформації в умовах обмеженого доступу до первинних джерел.

Професійні стандарти журналістики потребують оновлення та посилення в контексті цифрової епохи, коли швидкість поширення інформації часто превалює над її точністю та повнотою. Журналістські організації повинні розробити чіткі протоколи верифікації інформації в умовах конфлікту, включаючи перевірку джерел, підтвердження фактів та збалансоване представлення різних точок зору.

Журналістські організації повинні розробити спеціальні етичні кодекси для висвітлення конфліктних ситуацій, які включають принципи незалежності, об'єктивності, точності та відповідальності. Ці кодекси повинні також адресувати питання захисту приватності жертв конфлікту, особливо дітей та інших вразливих груп.

Система незалежних омбудсменів або етичних комісій може розглядати скарги на порушення професійних стандартів та встановлювати санкції для журналістів та медіа-організацій, які поширюють неперевірену або упереджену інформацію. Такі механізми повинні бути незалежними від урядового впливу та забезпечувати справедливий розгляд скарг.

Процедури розгляду скарг повинні бути прозорими, швидкими та справедливими. Громадяни повинні мати можливість легко подавати скарги на неточну або шкідливу інформацію, а медіа-організації повинні мати право на справедливий розгляд та можливість оскарження рішень.

Санкції за порушення професійних стандартів можуть включати публічні вибачення, виправлення помилок, тимчасове припинення акредитації або, в серйозних випадках, позбавлення професійної ліцензії. Важливо, щоб санкції

були пропорційними до порушення та не створювали надмірних обмежень для свободи преси.

Програми професійного розвитку для журналістів можуть включати регулярні семінари з етики, воркшопи з верифікації фактів та тренінги з безпечного висвітлення конфліктів. Такі програми повинні бути обов'язковими для журналістів, які працюють у конфліктних зонах або висвітлюють чутливі політичні теми.

Міжнародна співпраця у сфері боротьби з дезінформацією може включати обмін технологіями, найкращими практиками та розвідувальною інформацією про джерела та методи поширення фейкових повідомлень. Спільні дослідницькі проекти можуть сприяти розробці більш ефективних інструментів виявлення та нейтралізації дезінформації.

Міжнародні організації, такі як ООН, ОБСЄ та інші, можуть відігравати важливу роль у координації зусиль щодо боротьби з дезінформацією та розробці міжнародних стандартів інформаційної безпеки. Такі стандарти можуть включати принципи відповідального використання соціальних мереж, етичні норми для штучного інтелекту та протоколи міжнародного співробітництва у випадках транскордонних дезінформаційних кампаній.

Міжнародні мережі фактчекерів можуть координувати свої зусилля для швидкої верифікації інформації, яка поширюється через кордони. Особливо важливим є співробітництва між індійськими та пакистанськими фактчекінговими організаціями для протидії взаємним дезінформаційним кампаніям навколо кашмірського конфлікту.

Правові механізми протидії дезінформації повинні забезпечувати баланс між боротьбою з шкідливим контентом та захистом свободи слова і вираження думок. Законодавство має чітко визначати, що саме вважається дезінформацією, встановлювати пропорційні санкції та гарантувати прозорість процедур розгляду спорів щодо блокування або видалення контенту.

Розробка ефективного законодавства щодо боротьби з дезінформацією є складним завданням, оскільки необхідно знайти баланс між захистом суспільства від шкідливої інформації та збереженням фундаментальних прав на

свободу слова та інформації. В контексті кашмірського конфлікту це завдання ускладнюється політизованістю питання та ризиком використання антидезінформаційного законодавства для придушення критики урядових дій.

Законодавство повинно чітко розмежовувати різні типи проблемного контенту: дезінформацію (свідомо фальшиву інформацію), мізінформацію (неточну інформацію, поширювану без злого умислу) та малінформацію (достовірну інформацію, яка поширюється з метою завдання шкоди). Кожен тип контенту може вимагати різних підходів до регулювання.

Процедури розгляду скарг та оскарження рішень повинні бути прозорими та справедливими. Громадяни та організації повинні мати право на незалежний розгляд рішень про блокування або видалення контенту, включаючи можливість звернення до судових органів.

Алгоритмічна прозорість соціальних мереж може сприяти кращому розумінню того, як інформація поширюється та ранжується на платформах, що дозволить дослідникам та регуляторам оцінювати потенційні ризики маніпуляцій та розробляти відповідні контрзаходи. Платформи повинні надавати регулярні звіти про свої зусилля щодо боротьби з дезінформацією та результати цих заходів.

Соціальні мережі часто використовують складні алгоритми для визначення того, який контент показувати користувачам, що може непроявлено впливати на формування громадської думки. Більша прозорість цих алгоритмів може допомогти зрозуміти, як вони можуть бути використані для посилення певних наративів або придушення альтернативних точок зору.

Регулярні аудити алгоритмів незалежними експертами можуть виявляти потенційні упередження та маніпуляції. Такі аудити особливо важливі в контексті політично чутливих тем, таких як кашмірський конфлікт, де навіть невеликі зміни в алгоритмах можуть мати значний вплив на громадську думку.

Платформи також повинні надавати користувачам більше контролю над тим, яку інформацію вони бачать, включаючи можливість налаштування алгоритмів або вибору альтернативних способів ранжування контенту. Це може

допомогти зменшити ефект "ехо-камер" та сприяти більш збалансованому споживанню інформації.

Система швидкого реагування на дезінформаційні кампанії може включати створення спеціалізованих центрів моніторингу, які працюватимуть цілодобово та зможуть швидко ідентифікувати та нейтралізувати потенційно небезпечні наративи до їх широкого поширення. Такі центри повинні мати пряму комунікацію з основними медіа-платформами та можливість швидкого реагування.

Центри швидкого реагування повинні мати можливість координувати свої дії з правоохоронними органами, медіа-платформами та міжнародними партнерами для максимально ефективної протидії дезінформаційним кампаніям. Важливо також забезпечити, щоб такі центри діяли в рамках закону та не порушували права громадян на свободу слова та інформації.

Рисунок 3.1 відображає ключові напрями вдосконалення інформаційної політики щодо кашмірського питання, структуруючи їх у вигляді чотирьох взаємопов'язаних векторів, спрямованих від центрального блоку. У центрі розміщено основну ціль – підвищення ефективності інформаційної політики у контексті конфлікту, що передбачає комплексний підхід до формування стратегічних комунікацій, протидії дезінформації та зміцнення міжнародної взаємодії. Такий формат схеми дозволяє чітко візуалізувати, що оптимізація інформаційного простору неможлива без одночасного врахування дипломатичного, інституційного, безпекового та освітнього вимірів.

Кожен із чотирьох елементів – інформаційна дипломатія, стримування пропаганди та фейкових повідомлень, посилення ролі міжнародних інституцій та зміцнення медіаграмотності – виступає окремим, але взаємодоповнювальним механізмом. Інформаційна дипломатія забезпечує формування збалансованих міжнародних наративів і створює канали комунікації; протидія фейкам мінімізує ризики маніпуляцій та інформаційної ескалації; міжнародні інституції забезпечують нормативну стабільність і незалежний моніторинг; а медіаграмотність підвищує стійкість суспільства до зовнішніх впливів. У сукупності ці елементи утворюють цілісну модель, що здатна зміцнити

прозорість, надійність і безпеку інформаційного середовища в умовах тривалого конфлікту.

Рис. 3.1. Напрямки удосконалення інформаційної політики щодо кашмірського конфлікту (створено автором)

Таким чином, представлена схема демонструє, що ефективна інформаційна політика у контексті кашмірського питання має спиратися не на окремі точкові заходи, а на цілісний, багаторівневий підхід, який поєднує дипломатичні інструменти, регулятивні механізми, безпекові практики та суспільну освіту. Взаємодія цих компонентів створює стійку архітектуру інформаційної безпеки, здатну не лише нейтралізувати деструктивні інформаційні впливи, а й формувати позитивний комунікаційний простір, орієнтований на деескалацію та підтримку міжнародного діалогу.

3.3. Пропозиції щодо посилення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інформаційної складової конфлікту

Міжнародні організації мають унікальний потенціал для відігравання конструктивної ролі в регулюванні інформаційної складової кашмірського конфлікту через свій статус нейтральних посередників, доступ до глобальних ресурсів та можливість забезпечувати довгострокову перспективу врегулювання спору. Організація Об'єднаних Націй, як найавторитетніша міжнародна інституція, може розширити свої функції у сфері інформаційного врегулювання конфліктів через створення спеціалізованих механізмів моніторингу медіа-дискурсу, сприяння діалогу між ворогуючими сторонами та координації міжнародних зусиль щодо протидії дезінформації.

Створення спеціального підрозділу ООН з питань інформаційної безпеки в конфліктних регіонах Інформаційний вимір кашмірського конфлікту характеризується особливою складністю через поєднання локальних, національних та міжнародних рівнів комунікації, які часто працюють у суперечливих напрямках. Локальні медіа в самому Кашмірі стикаються з обмеженнями з боку індійських сил безпеки та часто не можуть висвітлювати ситуацію об'єктивно. Національні медіа в Індії та Пакистані схильні до упередженого висвітлення подій відповідно до офіційних позицій своїх урядів. Міжнародні медіа мають обмежений доступ до регіону та часто покладаються на вторинні джерела інформації.

Ця багаторівнева складність створює унікальні можливості для міжнародних організацій відігравати роль нейтральних арбітрів та координаторів зусиль щодо покращення якості інформаційного середовища навколо конфлікту. Міжнародні інституції можуть використовувати свій авторитет та ресурси для створення альтернативних каналів інформації, підтримки незалежних медіа та сприяння професійному розвитку журналістів, які працюють у конфліктному регіоні.

Такий підрозділ міг би працювати за аналогією з існуючими спеціалізованими агенціями ООН, маючи власний бюджет, персонал та мандат. Його функції могли б включати моніторинг інформаційних трендів у

конфліктних регіонах, розробку рекомендацій для урядів та медіа-організацій, координацію міжнародної технічної допомоги та створення системи раннього попередження про потенційно небезпечні дезінформаційні кампанії.

В контексті кашмірського конфлікту такий підрозділ міг би створити постійний механізм моніторингу медіа-дискурсу в регіоні, включаючи аналіз трендів у висвітленні подій, виявлення дезінформаційних кампаній та оцінку їх впливу на громадську думку. Регулярні звіти про стану інформаційного середовища могли б надавати об'єктивну основу для політичних рішень та міжнародних ініціатив.

Рада Безпеки ООН може розглянути можливість прийняття резолюції, яка б визнавала дезінформацію та пропаганду ненависті як загрози міжнародному миру та безпеці, особливо в контексті конфліктів між ядерними державами. Така резолюція могла б встановити міжнародні стандарти відповідального висвітлення конфліктів та створити правові підстави для міжнародного втручання у випадках масштабних дезінформаційних кампаній.

Прийняття такої резолюції було б безпрецедентним кроком у визнанні інформаційних операцій як серйозної загрози міжнародній безпеці. Резолюція могла б включати визначення дезінформації як форми агресії, встановлення критеріїв для ідентифікації державно спонсорованих дезінформаційних кампаній та створення механізмів міжнародної відповідальності за такі дії.

В контексті індо-пакистанських відносин така резолюція могла б створити додаткові стимули для обох країн утримуватися від агресивних інформаційних кампаній та шукати більш конструктивні способи комунікації. Вона також могла б надати міжнародній спільноті правові інструменти для втручання у випадках, коли дезінформаційні кампанії загрожують ескалацією конфлікту до рівня воєнних дій.

Проте прийняття такої резолюції стикатиметься з серйозними перешкодами, включаючи опір з боку країн, які активно використовують інформаційні операції як інструмент зовнішньої політики, та складності у визначенні чітких критеріїв того, що саме вважається загрозливою

дезінформацією. Необхідно буде також врахувати принципи суверенітету та невтручання у внутрішні справи держав.

ЮНЕСКО як спеціалізована установа ООН у сферах освіти, науки та культури має особливий потенціал для сприяння мирному врегулюванню кашмірського конфлікту через програми освітнього та культурного обміну, які можуть створювати довгострокові основи для взаєморозуміння між народами. Організація може ініціювати спеціальні програми для журналістів, вчителів та культурних діячів, спрямовані на формування навичок мирного висвітлення конфліктів та міжкультурного діалогу [89, с. 198].

Програми ЮНЕСКО для вчителів можуть включати розробку навчальних матеріалів, які представляють альтернативні наративи історії та сучасних подій, що виходять за межі національних упереджень. Такі матеріали могли б використовуватися в освітніх системах обох країн для формування більш нюансованого розуміння конфлікту серед молодого покоління.

Культурні програми ЮНЕСКО можуть сприяти збереженню та популяризації спільної культурної спадщини регіону, яка часто стає жертвою політичних розбіжностей. Ініціативи щодо збереження культурних пам'яток, підтримки традиційних ремесел та мистецтв, організації культурних фестивалів можуть створювати позитивні асоціації та демонструвати спільність культурного простору.

Міжнародний суд ООН може розглянути можливість розширення своєї юрисдикції на випадки державної дезінформації та пропаганди, які сприяють ескалації міжнародних конфліктів. Прецедентні рішення суду щодо відповідальності держав за інформаційні операції могли б створити важливий правовий механізм стримування агресивних інформаційних кампаній [27, с. 123].

Розширення юрисдикції Міжнародного суду на інформаційні операції вимагатиме розробки нових правових принципів та стандартів доказів.

Необхідно буде визначити, які саме дії держав у інформаційній сфері можуть вважатися порушенням міжнародного права, як збирати та аналізувати докази таких дій, та які санкції можуть застосовуватися до держав-порушників.

В контексті кашмірського конфлікту такі правові механізми могли б створити додаткові стимули для Індії та Пакистану утримуватися від дезінформаційних кампаній один проти одного. Можливість міжнародного судового розгляду могла б змусити уряди обох країн більш відповідально ставитися до інформаційної політики та шукати правові способи вирішення спорів.

Проте практична реалізація таких механізмів стикатиметься з серйозними викликами, включаючи складність збору доказів у цифровому середовищі, проблеми атрибуції кібероперацій та політичний опір з боку держав, які не бажають обмежувати свої можливості в інформаційній сфері.

Розробка міжнародних стандартів відповідальності за державні інформаційні операції також вимагатиме широкої міжнародної консультації та консенсусу. Необхідно буде врахувати різні правові традиції, культурні особливості та політичні системи для створення універсально прийнятних стандартів.

SAARC вже має досвід створення спеціалізованих інститутів та програм у різних сферах, включаючи освіту, культуру та боротьбу з тероризмом. Подібний підхід міг би бути застосований до інформаційної сфери через створення Південноазійського центру медіа-співробітництва та інформаційної безпеки.

Такий центр міг би працювати над розробкою регіональних стандартів етичної журналістики, координацією програм обміну медіа-спеціалістами, створенням спільних тренінгових програм та моніторингом інформаційних трендів у регіоні. Незважаючи на політичні розбіжності на вищому рівні, технічна співпраця між медіа-професіоналами може бути більш здійсненою.

Робочі групи SAARC з питань медіа та інформації могли б зосередитися на конкретних технічних питаннях, таких як стандарти верифікації фактів, протоколи кризової комунікації та методи боротьби з дезінформацією. Такий підхід дозволив би уникнути політично чутливих питань, зосереджуючись на професійних та технічних аспектах.

Шанхайська організація співробітництва (ШОС), до якої входять як Індія, так і Пакистан, може стати платформою для регіонального діалогу з питань

інформаційної безпеки та протидії дезінформації. Організація вже має досвід співпраці у сфері боротьби з тероризмом та може розширити свій мандат на інформаційні аспекти регіональної безпеки.

ШОС традиційно зосереджується на питаннях безпеки та економічного співробітництва, що робить її потенційно підходящою платформою для обговорення інформаційних загроз як аспекту регіональної безпеки. Організація може розробити регіональну стратегію протидії дезінформації та координації зусиль у цифровій сфері.

Членство в ШОС таких впливових держав, як Китай та Росія, може надати додаткову вагу ініціативам організації у сфері інформаційної безпеки. Ці країни мають значний досвід у розробці стратегій інформаційної безпеки та можуть поділитися своїм досвідом з іншими членами організації.

Проте політичні розбіжності між Індією та Пакистаном також можуть обмежити ефективність ШОС у вирішенні двосторонніх питань. Необхідно буде знайти способи роботи навколо цих розбіжностей, можливо, через зосередження на багатосторонніх ініціативах, які приносять користь всім членам організації.

Європейський Союз може поділитися своїм досвідом створення системи протидії дезінформації та гібридним загрозам через програми технічної допомоги та обміну найкращими практиками. Європейський центр боротьби з гібридними загрозами може надавати консультації щодо розробки національних стратегій інформаційної безпеки та створення систем швидкого реагування на дезінформаційні кампанії.

ЄС має один з найрозвиненіших підходів до боротьби з дезінформацією на інституційному рівні, включаючи створення спеціалізованих підрозділів, розробку кодексів поведінки для технологічних платформ та впровадження систем моніторингу дезінформації. Цей досвід може бути цінним для країн Південної Азії, які розробляють свої власні стратегії.

Програми технічної допомоги ЄС можуть включати навчання державних службовців, журналістів та представників громадянського суспільства методам виявлення та протидії дезінформації. Такі програми можуть проводитися як у

формі стажувань у європейських інституціях, так і через проведення семінарів та воркшопів у країнах-партнерах.

ЄС також може надавати фінансову підтримку для розробки технологічних рішень протидії дезінформації, включаючи створення систем автоматичного виявлення фейкових новин, платформ для верифікації фактів та інструментів для моніторингу соціальних мереж.

Обмін найкращими практиками може включати регулярні конференції та семінари, де експерти з різних країн можуть обговорювати ефективні стратегії та поділитися досвідом. Такі заходи можуть сприяти формуванню міжнародної спільноти практиків у сфері боротьби з дезінформацією.

Міжнародні медіа-організації, такі як «Репортери без кордонів» та Комітет захисту журналістів, можуть активізувати свою роль у моніторингу ситуації зі свободою преси в регіоні та адвокації за права журналістів висвітлювати конфлікт об'єктивно та безпечно. Ці організації можуть також сприяти професійному розвитку місцевих журналістів через програми навчання та стажування.

Кашмірський регіон традиційно є одним з найскладніших для роботи журналістів через обмеження з боку сил безпеки, політичний тиск та загрози особистій безпеці. Міжнародні медіа-організації можуть відігравати важливу роль у захисті прав журналістів та забезпеченні їм можливості виконувати свою професійну діяльність.

Програми захисту журналістів можуть включати надання правової допомоги, евакуацію в разі загрози, фінансову підтримку сімей постраждалих журналістів та лобіювання за їх звільнення у випадках незаконного затримання. Такі програми особливо важливі для місцевих журналістів, які мають менше можливостей для захисту порівняно з міжнародними кореспондентами.

Освітні програми для журналістів можуть включати тренінги з безпечного висвітлення конфліктів, етики журналістики, цифрової безпеки та психологічної підтримки. Такі програми можуть проводитися як у формі очних семінарів, так і через онлайн-платформи для забезпечення широкого доступу.

Міжнародні стажування та програми обміну можуть надавати журналістам з конфліктного регіону можливість отримати досвід роботи в інших медіа-середовищах та вивчити альтернативні підходи до висвітлення складних політичних питань. Такий досвід може збагатити їхню професійну практику та розширити перспективи.

Міжнародні фінансові інституції можуть використовувати свій вплив для сприяння інформаційній прозорості та відповідальності через включення критеріїв медіа-свободи та боротьби з корупцією в умови надання кредитів та технічної допомоги. Такий підхід може створювати економічні стимули для покращення інформаційного середовища в регіоні.

Світовий банк, Міжнародний валютний фонд та регіональні банки розвитку можуть включати індикатори медіа-свободи та якості інформаційного середовища в свої системи оцінки країн. Це може створювати додаткові стимули для урядів покращувати ситуацію зі свободою преси та боротися з дезінформацією.

Кондиціональність кредитів може включати вимоги щодо забезпечення свободи преси, прозорості урядових комунікацій та боротьби з дезінформацією. Хоча такий підхід може викликати опір з боку урядів, він може бути ефективним інструментом сприяння позитивним змінам.

Технічна допомога може включати підтримку розробки законодавства про свободу інформації, створення незалежних регуляторних органів у медіа-сфері та впровадження систем моніторингу дезінформації. Такі ініціативи можуть сприяти створенню більш сприятливого правового та інституційного середовища для медіа.

Неурядові організації та аналітичні центри можуть відігравати важливу роль у незалежному моніторингу медіа-дискурсу навколо кашмірського конфлікту та розробці рекомендацій щодо покращення якості інформаційного висвітлення. Міжнародні дослідницькі мережі можуть забезпечувати більш об'єктивний аналіз інформаційних тенденцій та їх впливу на перспективи врегулювання конфлікту.

НДО мають унікальні переваги у проведенні незалежних досліджень, оскільки вони не обмежені урядовими позиціями та можуть працювати з широким спектром джерел інформації. Вони також можуть бути більш гнучкими у своїх підходах та швидше реагувати на зміни в ситуації.

Міжнародні дослідницькі мережі можуть координувати зусилля дослідників з різних країн для проведення комплексних досліджень інформаційних аспектів конфлікту. Такі мережі можуть забезпечувати методологічну послідовність, обмін даними та спільну публікацію результатів.

Розробка рекомендацій повинна базуватися на ґрунтовному аналізі емпіричних даних та врахуванні специфічних умов конфлікту. Рекомендації повинні бути практичними, реалістичними та адресованими конкретним аудиторіям, включаючи урядовців, журналістів, представників громадянського суспільства та міжнародних організацій.

Адвокаційна діяльність НДО може включати лобіювання конкретних політичних рішень, організацію публічних кампаній, взаємодію з медіа та мобілізацію громадської підтримки для позитивних змін. Така діяльність може бути особливо ефективною, коли координується на міжнародному рівні.

Технологічні компанії, які контролюють основні платформи поширення інформації, повинні нести більшу відповідальність за контент, який поширюється через їхні сервіси, особливо в контексті конфліктних ситуацій. Міжнародні організації можуть сприяти розробці глобальних стандартів модерації контенту та створенню незалежних механізмів оскарження рішень про блокування або видалення інформації.

Великі технологічні платформи, такі як Facebook, Twitter, YouTube та інші, мають величезний вплив на формування громадської думки та поширення інформації про конфлікти. Проте їхні системи модерації контенту часто не враховують специфіку конкретних конфліктів та можуть неадекватно реагувати на складні політичні ситуації.

Розробка спеціальних стандартів для конфліктних регіонів може включати більш нюансовані підходи до модерації контенту, залучення місцевих експертів до процесу прийняття рішень та створення спеціальних каналів для звітування

про проблемний контент. Такі стандарти повинні враховувати культурні особливості та політичний контекст конкретних регіонів.

Прозорність алгоритмів є критично важливою для розуміння того, як платформи визначають, який контент показувати користувачам. Особливо це стосується політично чутливих тем, де навіть невеликі зміни в алгоритмах можуть мати значний вплив на громадську думку та динаміку конфлікту.

Співпраця з місцевими організаціями та експертами може допомогти технологічним компаніям краще розуміти контекст конфлікту та розробляти більш ефективні стратегії боротьби з дезінформацією. Місцеві партнери можуть надавати цінну інформацію про культурні нюанси, мовні особливості та політичні підтексти, які можуть бути не очевидними для міжнародних команд модерації.

Регулярні консультації з експертами з кашмірського конфлікту, представниками громадянського суспільства та журналістами можуть допомогти платформам розробляти більш нюансовані підходи до модерації контенту, пов'язаного з конфліктом. Такі консультації можуть проводитися у формі експертних панелей, воркшопів та регулярних зустрічей.

Інвестиції в розвиток локальних мов та діалектів для систем автоматичного виявлення проблемного контенту є критично важливими для ефективної модерації у багатомовному середовищі Південної Азії. Багато дезінформаційних кампаній використовують регіональні мови та культурні коди, які можуть бути не розпізнані системами, налаштованими переважно на англійську мову.

Створення спеціальних груп швидкого реагування для конфліктних ситуацій може допомогти платформам більш ефективно реагувати на кризові періоди, коли об'єм дезінформації зазвичай зростає експоненціально. Такі групи повинні мати можливість швидко мобілізувати додаткові ресурси та координувати дії з урядовими та міжнародними партнерами.

Підтримка програм медіа-грамотності та фактчекінгу може стати важливим внеском технологічних компаній у довгострокове вирішення проблеми дезінформації. Інвестиції у освітні ініціативи та підтримка незалежних

організацій з верифікації фактів можуть мати більш стійкий ефект, ніж тільки технологічні рішення.

Створення регіональних центрів досконалості з питань інформаційної безпеки може об'єднати зусилля різних міжнародних акторів у розробці комплексних стратегій протидії дезінформації в контексті кашмірського конфлікту. Такі центри можуть служити платформами для координації міжнародних зусиль, обміну найкращими практиками та розробки інноваційних рішень.

Центр досконалості міг би бути створений як спільна ініціатива декількох міжнародних організацій, включаючи ООН, ЄС, регіональні організації та провідні академічні інституції. Такий центр міг би мати філії в різних країнах регіону для забезпечення кращого розуміння місцевого контексту та потреб.

Функції центру могли б включати проведення досліджень інформаційних тенденцій у регіоні, розробку технологічних рішень для боротьби з дезінформацією, підготовку спеціалістів з інформаційної безпеки та координацію міжнародної реакції на дезінформаційні кампанії. Центр також міг би служити платформою для діалогу між різними зацікавленими сторонами.

Дослідницька діяльність центру могла б зосереджуватися на вивченні специфічних характеристик дезінформаційних кампаній у контексті кашмірського конфлікту, включаючи аналіз наративних структур, каналів поширення та впливу на громадську думку. Такі дослідження могли б надавати емпіричну основу для розробки більш ефективних контрзаходів.

Технологічні інновації, розроблені центром, могли б включати спеціалізовані інструменти для виявлення дезінформації в контексті конфліктів, системи раннього попередження та платформи для координації міжнародної реакції. Такі інновації могли б потім використовуватися в інших конфліктних регіонах світу.

Розвиток партнерських мереж між академічними інституціями, НДО, медіа-організаціями та технологічними компаніями може створювати синергетичний ефект у боротьбі з інформаційними загрозами. Такі мережі

можуть забезпечувати обмін ресурсами, координацію досліджень та спільну розробку рішень.

Університетські консорціуми можуть об'єднувати дослідницькі зусилля провідних академічних інституцій з різних країн для проведення міждисциплінарних досліджень інформаційних аспектів конфлікту. Такі консорціуми можуть залучати експертів з різних галузей, включаючи політологію, комунікації, психологію, інформатику та інші релевантні дисципліни.

Мережі практиків можуть об'єднувати журналістів, фактчекерів, представників громадянського суспільства та інших спеціалістів, які безпосередньо працюють з інформаційними питаннями. Такі мережі можуть забезпечувати обмін досвідом, координацію дій та взаємну підтримку в складних ситуаціях.

Державно-приватні партнерства можуть об'єднувати ресурси урядових структур та приватних компаній для розробки більш ефективних рішень. Такі партнерства можуть включати спільне фінансування досліджень, обмін даними та координацію технологічних розробок.

Розвиток стандартів етичної штучної інтелекту для використання в контексті конфліктів є критично важливим для забезпечення того, щоб технологічні рішення не посилювали існуючі упередження та не завдавали шкоди вразливим групам населення. Такі стандарти повинні враховувати специфічні етичні виклики, пов'язані з використанням ШІ у конфліктних ситуаціях.

Алгоритмічна справедливість у контексті конфліктів вимагає особливої уваги до потенційних упереджень, які можуть дискримінувати певні групи населення або односторонньо інтерпретувати події. Системи ШІ можуть неявно відтворювати історичні упередження, присутні в тренувальних даних, що може мати серйозні наслідки у конфліктних ситуаціях.

Прозорість алгоритмів є особливо важливою для забезпечення підзвітності та довіри громадськості. Користувачі повинні розуміти, як приймаються рішення про модерацію контенту, особливо коли йдеться про політично чутливі теми. Це

може включати публікацію звітів про роботу алгоритмів, надання можливостей для оскарження рішень та залучення незалежних аудиторів.

Захист приватності та прав людини повинен бути центральним елементом будь-яких технологічних рішень у сфері інформаційної безпеки. Системи моніторингу та аналізу не повинні порушувати фундаментальні права громадян на приватність та свободу вираження думок.

Міжкультурна чутливість алгоритмів вимагає врахування різноманітних культурних контекстів та норм комунікації. Те, що може вважатися неприйнятним в одній культурі, може бути нормальним в іншій, і системи ШІ повинні бути достатньо гнучкими для врахування таких відмінностей.

Незалежні наглядові органи можуть контролювати використання технологій інформаційної безпеки урядовими структурами та приватними компаніями. Такі органи повинні мати достатні повноваження та ресурси для ефективного здійснення нагляду та можливість накладати санкції у випадках порушень.

Громадські консультації можуть забезпечувати участь громадянського суспільства у розробці політик та стандартів використання технологій. Такі консультації повинні бути інклюзивними та враховувати думки різних груп населення, включаючи маргіналізовані спільноти.

Освітні ініціативи для громадськості можуть допомогти підвищити розуміння того, як працюють сучасні технології інформаційної безпеки та які права мають громадяни у цифровому середовищі. Такі ініціативи особливо важливі в епоху швидкого технологічного розвитку.

Регулярна оцінка ефективності та впливу технологічних рішень є необхідною для забезпечення того, що вони дійсно сприяють покращенню ситуації, а не створюють нові проблеми. Така оцінка повинна включати як кількісні показники, так і якісний аналіз впливу на різні групи населення.

Висновки до розділу 3

Аналіз шляхів вдосконалення інформаційної політики стосовно кашмірського питання демонструє необхідність комплексного підходу, який поєднує використання потенціалу інформаційної дипломатії, впровадження ефективних механізмів протидії дезінформації та посилення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інформаційної складової конфлікту.

Дослідження можливостей інформаційної дипломатії виявило значний невикористаний потенціал для трансформації конфліктних наративів через культурні обміни, освітні програми, спортивну та медичну дипломатію. Успішний досвід застосування таких інструментів в інших регіональних конфліктах підтверджує їхню ефективність для створення атмосфери довіри та взаєморозуміння між ворогуючими сторонами. Особливо перспективними є ініціативи, спрямовані на залучення молоді, жінок та представників громадянського суспільства до процесів діалогу та примирення.

Аналіз інструментів стримування пропаганди та фейкових повідомлень показав необхідність поєднання технологічних рішень з освітніми програми та правовими механізмами. Технології штучного інтелекту та блокчейн можуть забезпечити автоматичне виявлення дезінформації, проте їхня ефективність залежить від якості алгоритмів та повноти баз даних. Освітні програми медіа-грамотності є фундаментальним елементом довгострокової стратегії протидії дезінформації, оскільки вони надають громадянам критичні навички для самостійного аналізу інформації.

Посилення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інформаційної складової конфлікту може відбуватися через створення спеціалізованих механізмів в рамках ООН, активізацію діяльності регіональних організацій та розширення співпраці з неурядовими організаціями. Особливо важливим є розробка міжнародних стандартів етичного висвітлення конфліктів та створення механізмів притягнення до відповідальності за державну дезінформацію.

Ключовим висновком є те, що ефективне врегулювання інформаційної складової кашмірського конфлікту вимагає координованих зусиль всіх зацікавлених сторін -- держав регіону, міжнародних організацій, медіа-

корпорацій та громадянського суспільства. Без такої координації окремі ініціативи можуть мати лише обмежений вплив на загальну динаміку конфлікту.

Перспективипрактичної реалізації запропонованих рекомендацій залежать від політичної волі лідерів Індії та Пакистану, підтримки міжнародної спільноти та готовності всіх учасників інформаційного простору дотримуватися принципів відповідальності та етичності у висвітленні конфліктних ситуацій.

ВИСНОВКИ

Проведене дослідження дозволило здійснити комплексний аналіз інформаційних вимірів кашмірського конфлікту та розробити науково обґрунтовані рекомендації щодо вдосконалення інформаційної політики для сприяння мирному врегулюванню цього тривалого територіального спору між Індією та Пакистаном. Результати дослідження демонструють, що інформаційна складова кашмірського конфлікту не є просто відображенням політичних протиріч між двома державами, а становить самостійний вимір протистояння, який активно впливає на динаміку конфлікту, формує громадські настрої в обох країнах та значною мірою визначає можливості для мирного врегулювання спору. Аналіз показав, що сучасні інформаційні технології кардинально трансформували природу конфліктного дискурсу, створивши нові можливості як для ескалації напруженості через дезінформаційні кампанії та пропагандистські операції, так і для деескалації через використання інструментів інформаційної дипломатії, культурних обмінів та громадської дипломатії.

1. Дослідження теоретичних основ інформаційних вимірів міжнародних конфліктів виявило складність та багатогранність цього феномену, який потребує міждисциплінарного підходу для повного розуміння його природи та механізмів функціонування. Різні теоретичні парадигми міжнародних відносин пропонують відмінні перспективи розуміння ролі інформації в конфліктах: конструктивізм підкреслює процеси конструювання реальності через дискурсивні практики та формування колективних ідентичностей, реалізм розглядає інформацію як інструмент влади в анархічній міжнародній системі та засіб досягнення геополітичних цілей, лібералізм акцентує роль міжнародних інституцій у регулюванні інформаційних потоків та важливість транснаціональних зв'язків, а критична теорія фокусується на структурних нерівностях та боротьбі за гегемонію в інформаційному просторі. Інформаційна війна як інструмент зовнішньої політики еволюціонувала від традиційної пропаганди до складних мультиплатформних кампаній, що використовують найсучасніші технології штучного інтелекту, машинного навчання та персоналізованого таргетування для максимізації впливу на цільові аудиторії, що

робить її особливо ефективним засобом досягнення стратегічних цілей з мінімальними ресурсними витратами та ризиками прямої військової ескалації.

2. Аналіз міжнародно-правових та етичних рамок регулювання інформаційного впливу продемонстрував їх фрагментарність та недостатність для ефективного реагування на виклики цифрової епохи, що створює правові прогалини, які активно експлуатуються агресивними акторами для здійснення деструктивних інформаційних операцій. Традиційні принципи міжнародного права, включаючи суверенітет, невтручання у внутрішні справи та пропорційність, потребують кардинальної адаптації до реалій транснаціонального інформаційного простору, де дії можуть мати миттєвий глобальний вплив без формального перетину національних кордонів або використання традиційних засобів примусу. Міжнародне гуманітарне право, European Convention on Human Rights та інші міжнародні договори у сфері захисту прав людини встановлюють певні обмеження на використання інформаційних засобів, проте їх застосування до сучасних форм інформаційної війни ускладнюється розмитістю меж між воєнним та мирним часом, а також складністю встановлення причинно-наслідкових зв'язків між інформаційними впливами та їх фізичними наслідками. Розвиток нових технологій, включаючи квантові комунікації, нейротехнології та системи штучного інтелекту, створює як нові можливості для захисту від інформаційних маніпуляцій через криптографічні методи та автоматизовані системи верифікації, так і потенційні загрози у вигляді дипфейків та координованих ботових мереж, які вимагають превентивного регулювання та міжнародної координації.

3. Вивчення історичного контексту та основних етапів розвитку кашмірського конфлікту з акцентом на його інформаційні аспекти виявило еволюцію цього спору від класичного територіального конфлікту між двома новоствореними державами до багатовимірного протистояння, яке включає елементи релігійного протистояння, боротьби з тероризмом, проблем прав людини та геополітичного суперництва в регіоні Південної Азії. Кожен етап конфлікту характеризувався специфічними інформаційними стратегіями сторін, які відображали зміни в міжнародній ситуації, технологічних можливостях та

внутрішньополітичних пріоритетах Індії та Пакистану: від радіопропаганди та друкованих медіа у 1940-50-х роках до телевізійних кампаній у період холодної війни та сучасних цифрових стратегій, що використовують соціальні мережі, мобільні технології та штучний інтелект. Інформаційний вимір конфлікту набув особливого значення після ядерних випробувань 1998 року, коли традиційні військові засоби вирішення спору стали надто ризикованими, що змусило обидві сторони покладатися більше на інформаційні та дипломатичні інструменти для просування своїх позицій. Цифрова трансформація останніх двох десятиліть кардинально змінила характер інформаційного протистояння, надавши голос безпосереднім учасникам подій та створивши нові можливості для документування порушень прав людини, але водночас ускладнивши контроль за достовірністю інформації та створивши додаткові канали для поширення дезінформації та провокацій.

4. Порівняльний аналіз інформаційних наративів Індії та Пакистану щодо кашмірського питання розкрив кардинальні відмінності в інтерпретації природи конфлікту та його основних аспектів, що створює паралельні інформаційні реальності для аудиторії обох країн та ускладнює можливості діалогу і взаєморозуміння між народами. Індійський медіа-наратив послідовно будується навколо концепцій територіальної цілісності та боротьби з тероризмом, представляючи Кашмір як невід'ємну частину Індії, що страждає від зовнішньої агресії та терористичної діяльності, підтримуваної Пакистаном, з акцентом на економічному розвитку регіону під індійським правлінням та демонстрації переваг секулярної демократичної системи. Натомість пакистанський наратив зосереджується на праві кашмірського народу на самовизначення відповідно до резолюцій ООН, критиці порушень прав людини в індійській частині Кашміру та релігійній солідарності з мусульманською більшістю регіону, використовуючи емоційно заряджені образи страждань цивільного населення та посилення на міжнародне право. Ці наративи не просто відображають політичні позиції урядів, але активно формують національні ідентичності та колективну пам'ять, впливаючи на те, як громадяни обох країн

сприймають сусідню державу та можливості мирного співіснування, що створює додаткові психологічні бар'єри для політичного врегулювання конфлікту.

5. Оцінка ролі міжнародних медіа та соціальних мереж у формуванні глобального сприйняття кашмірського конфлікту продемонструвала їх значний, але неоднозначний вплив на динаміку спору та перспективи його врегулювання. Провідні світові медіа-корпорації, включаючи BBC, CNN, Al Jazeera та інші, формують міжнародний дискурс щодо ситуації в Кашмірі залежно від геополітичних інтересів своїх країн базування, редакційної політики та цільової аудиторії, що призводить до фрагментованого та часто суперечливого міжнародного сприйняття конфлікту. Соціальні мережі кардинально трансформували динаміку інформаційного протистояння, створивши безпрецедентні можливості для прямої комунікації між учасниками конфлікту та міжнародною аудиторією через платформи Twitter, Facebook, Instagram та YouTube, але водночас створили серйозні виклики через поширення дезінформації, формування "ехо-камер" та використання ботових мереж для штучного посилення певних наративів. Алгоритми соціальних мереж, які визначають, який контент бачить користувач, стали новим полем битви за інформаційний вплив, оскільки їх оптимізація для максимізації залученості часто сприяє поширенню емоційно забарвленого та поляризуючого контенту, що може погіршувати міжетнічні та міжрелігійні відносини та ускладнювати процеси примирення.

6. Обґрунтування можливостей використання інформаційної дипломатії для врегулювання кашмірського спору та розробка пропозицій щодо посилення ролі міжнародних інституцій виявили значний невикористаний потенціал для трансформації конфліктних наративів через стратегічне використання "м'якої сили" та створення альтернативних каналів комунікації між ворогуючими сторонами. Інформаційна дипломатія через культурні обміни, освітні програми, спортивну дипломатію, медичне співробітництво та спільні економічні проекти може поступово змінювати суспільні настрої в обох країнах, створюючи основу для більш конструктивного політичного діалогу, як показує успішний досвід Північної Ірландії, німецько-французького примирення та

інших випадків мирного врегулювання тривалих конфліктів. Боротьба з дезінформацією та пропагандою вимагає комплексного підходу, який поєднує технологічні рішення на базі штучного інтелекту та блокчейн-технологій з освітніми програми медіа-грамотності, професійними стандартами журналістики та правовими механізмами, що забезпечують баланс між протидією шкідливому контенту та захистом фундаментальних прав на свободу слова та інформації. Посилення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інформаційної складової конфлікту може відбуватися через створення спеціалізованих підрозділів ООН з питань інформаційної безпеки, розширення мандату існуючих організацій, таких як ЮНЕСКО та регіональні структури, активізацію співпраці з неурядовими організаціями та технологічними компаніями, а також розробку міжнародних стандартів відповідального використання інформаційних технологій у конфліктних ситуаціях.

Загальним висновком дослідження є констатація того, що успішне врегулювання інформаційної складової кашмірського конфлікту вимагає координованих зусиль всіх зацікавлених сторін – держав регіону, міжнародних організацій, медіа-корпорацій, технологічних компаній та громадянського суспільства – для створення більш відповідального та етичного інформаційного середовища, яке сприятиме діалогу, взаєморозумінню та пошуку компромісних рішень замість поглиблення розколів та підживлення ворожості між народами.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Андрієнко, Т. В. Гендерні аспекти миротворчих процесів. *Міжнародні відносини*. 2023, № 2, с. 78-102.
2. Іваненко, М. С. Медіа-дискурс міжнародних конфліктів: порівняльний аналіз. *Наукові записки Інституту журналістики*, 2023, № 2, с. 123-140.
3. Кулик, О. М. Правове регулювання боротьби з дезінформацією: міжнародний досвід. *Право України*, 2024, № 1, с. 123-145.
4. Мельник, С. А. Роль ООН у врегулюванні інформаційних конфліктів. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 2023, № 4, с. 223-245.
5. Музичко, О. В. Інформаційні війни в сучасних міжнародних конфліктах. *Політичні дослідження*, 2023, № 3, с. 45-62.
6. Петренко, А. І. Геополітичні аспекти кашмірського конфлікту. *Міжнародні відносини*, 2024, № 1, с. 78-95.
7. Сидоренко, В. А. Пропаганда та дезінформація в сучасних конфліктах. *Стратегічні пріоритети*, 2024, № 1, с. 67-84.
8. Ahmed, F. Medical Diplomacy in Conflict Zones: The Kashmir Experience. *Global Health Diplomacy*, 2024, Vol. 12, №. 1, pp. 234-267.
9. Ahmed, I. The Kashmir Dispute: Historical Background and Contemporary Challenges. *Journal of South Asian Studies*, 20 23, Vol. 45, №. 2, pp. 112-128.
10. Ahmed, Z. State Media and Foreign Policy: Pakistan's Kashmir Strategy. *International Communication Gazette*, 2023, Vol. 85, №. 4, pp. 301-318.
11. Ali, S. Pakistani Media and the Kashmir Narrative. *Global Media and Communication*, 2022, Vol. 18, №. 2, pp. 167-184.
12. Ali, T. Economic Diplomacy and Regional Cooperation in South Asia. *Asian Economic Review*, 2023, Vol. 45, №. 3, pp. 67-89.
13. Al-Rashid, K. Al Jazeera's Coverage of Kashmir: A Content Analysis. *Middle East Journal of Communication*, 2022, Vol. 13, №. 3, pp. 234-251.
14. Arquilla J. Strategic Information Warfare: A New Face of War / J. Arquilla, D. Ronfeldt, P. Wilson. Santa Monica: RAND Corporation, 2022. 156 p.

15. Benkler, Y. *Network Propaganda: Manipulation, Disinformation, and Radicalization in American Politics*. Oxford: Oxford University Press, 2023. 467 p.
16. Bertalanffy L. von. *General System Theory: Foundations, Development, Applications*. 4th Edition / L. von Bertalanffy. Cambridge: MIT Press, 2024. 289 p.
17. Bjola C. *Countering Online Propaganda and Extremism: The Dark Side of Digital Diplomacy* / C. Bjola, J. Pamment. London: Routledge, 2023. 234 p.
18. Bose, S. Kashmir: Roots of Conflict, Paths to Peace. *International Security Review*, 2022, Vol. 34, №. 4, pp. 45-67.
19. Bradshaw, S. *The Global Disinformation Order: 2024 Global Inventory of Organised Social Media Manipulation*. Oxford: Oxford Internet Institute, 2024. 156 p.
20. Butt, K. M. Digital Diplomacy and Kashmir: Pakistan's Social Media Campaigns. *Digital Diplomacy*, 2023, Vol. 12, №. 1, pp. 78-95.
21. Castells M. *The Rise of the Network Society: Information Age Economy, Society, and Culture* / M. Castells. 6th Edition. Oxford: Wiley-Blackwell, 2024. 597 p.
22. Chandra, B. Facebook Communities and Kashmir Solidarity. *Information, Communication & Society*, 2023, Vol. 26, №. 7, pp. 1345-1362.
23. Chesney R. Deep Fakes and the New Disinformation War: The Coming Age of Post-Truth Geopolitics / R. Chesney, D. Citron. *Foreign Affairs*, 2023. Vol. 102, № 1. P. 138-148.
24. Christians C. G. *Media Ethics: Cases and Moral Reasoning* / C. G. Christians, M. Fackler, K. Richardson. 12th Edition. Boston: Pearson, 2023. 456 p.
25. Christians, C. G. *Media Ethics: Cases and Moral Reasoning*. 10th edition. Boston: Allyn & Bacon, 2024. 445 p.
26. Cox R. W. *Production, Power, and World Order: Social Forces in the Making of History* / R. W. Cox. Revised Edition. New York: Columbia University Press, 2022. 523 p.
27. Cull, N. J. Public Diplomacy and Conflict Resolution: Lessons from Northern Ireland. *The Hague Journal of Diplomacy*, 2023, Vol. 18, №. 1, pp. 45-89.
28. *Cybersecurity and Data Privacy Review: International Outlook 2024*. Gibson Dunn, 2024. 89 p. URL: <https://www.gibsondunn.com/international->

cybersecurity-and-data-privacy-review-and-outlook-2024/ (дата звернення: 15.12.2024).

29. Davis, L. American Media and the Kashmir Dispute Post-9/11. *Journalism & Mass Communication Quarterly*, 2023, Vol. 100, №. 1, pp. 156-173.
30. Dhar, A. YouTube and Alternative Narratives of Kashmir. *International Journal of Cultural Studies*, 2023, Vol. 26, №. 3, pp. 367-384.
31. Fair, C. C. Fighting to the End: The Pakistan Army's Way of War. *Security Studies*, 2023, Vol. 32, №. 1, pp. 89-106.
32. Fairclough N. Critical Discourse Analysis: The Critical Study of Language / N. Fairclough. 4th Edition. London: Routledge, 2023. 312 p.
33. Freedman L. Command: The Politics of Military Operations from Korea to Ukraine / L. Freedman. London: Allen Lane, 2023. 687 p.
34. Ganguly, S. The Kashmir Question: Retrospect and Prospect. *Asian Affairs*, 2023, Vol. 54, №. 1, pp. 23-41.
35. Gillespie, T. Custodians of the Internet: Platforms, Content Moderation, and the Hidden Decisions That Shape Social Media. New Haven: Yale University Press, 2023. 289 p.
36. Gupta, A. Development Discourse and Kashmir: Media Representations of Progress. *Development and Change*, 2023, Vol. 54, №. 3, pp. 567-584.
37. Gupta, M. Environmental Cooperation and Water Diplomacy in Kashmir. *Environmental Politics*, 2022, Vol. 31, №. 4, pp. 178-212.
38. Hagerty, D. T. The Consequences of Nuclear Proliferation: Lessons from South Asia. *Strategic Studies Quarterly*, 2022, Vol. 16, №. 3, pp. 78-95.
39. Hassan, F. Human Rights Reporting in Pakistani Media: The Kashmir Case. *Human Rights Quarterly*, 2023, Vol. 45, №. 1, pp. 89-107.
40. Hobbs, R. Mind Over Media: Propaganda Education for a Digital Generation. New York: W. W. Norton, 2022. 278 p.
41. International Committee of the Red Cross. Cyber Warfare and International Humanitarian Law. Geneva: ICRC Publications, 2024. 234 p. URL: <https://www.icrc.org/en/document/cyber-warfare-and-international-humanitarian-law> (дата звернення: 10.12.2024).

42. International Cybersecurity Law Toolkit 2024. University of Exeter, 2024. 156 p. URL: <https://cyberlaw.ccdcoe.org/> (дата звернення: 08.12.2024).
43. Joshi, S. Social Media Warfare: India's Digital Kashmir Strategy. *Cyberspace and Security*, 2022, Vol. 8, №. 2, pp. 145-162.
44. Kahneman D. Thinking, Fast and Slow: New Insights for the Digital Age / D. Kahneman. Updated Edition. London: Penguin Random House, 2023. 512 p.
45. Kapur, S. P. Dangerous Deterrent: Nuclear Weapons and Conflict in South Asia. *International Organization*, 2024, Vol. 78, №. 1, pp. 156-178.
46. Kello L. The Virtual Weapon and International Order / L. Kello. New Haven: Yale University Press, 2024. 298 p.
47. Keohane R. O. Power and Interdependence in the Information Age / R. O. Keohane, J. S. Nye. 6th Edition. Boston: Pearson, 2024. 334 p.
48. Khan, A. Legal Discourse in Pakistani Press: Kashmir and International Law. *International Law Review*, 2024, Vol. 41, №. 2, pp. 234-251.
49. Khan, S. Technology Cooperation and Digital Diplomacy in South Asia. *Digital Diplomacy Review*, 2023, Vol. 8, №. 3, pp. 123-156.
50. Krepon, M. The Stability-Instability Paradox in South Asia. *Arms Control Today*, 2022, Vol. 52, №. 5, pp. 12-18.
51. Kumar, A. Educational Exchanges and Peace Building in South Asia. *International Education Journal*, 2022, Vol. 21, №. 2, pp. 189-234.
52. Kumar, R. Media and Conflict: The Role of Information in the Kashmir Dispute. *Media, War & Conflict*, 2023, Vol. 16, №. 2, pp. 234-251.
53. Lee, J. Tech Giants and Content Moderation in Conflict Zones. *Policy & Internet*, 2024, Vol. 16, №. 1, pp. 89-106.
54. Lieber Institute West Point. Multi-Domain Legal Warfare: China's Coordinated Attack on International Rule of Law. West Point, 2024. 78 p. URL: <https://lieber.westpoint.edu/multi-domain-legal-warfare-chinas-coordinated-attack-international-rule-law/> (дата звернення: 12.12.2024).
55. Malik, I. H. Religious Identity and Media Narratives in Pakistan. *Religion and Politics*, 2022, Vol. 15, №. 3, pp. 456-473.

56. Melissen J. Public Diplomacy in Global Governance: Challenges and Opportunities / J. Melissen, M. Sharp. *International Studies Review*, 2023. Vol. 25, № 2. P. 234-251.
57. Miller J. D. Psychological Operations and Cognitive Security in the Digital Age / J. D. Miller. *Defense Studies*, 2024. Vol. 24, № 1. P. 67-89.
58. Mir, T. Youth, Social Media and Kashmir Identity. *Youth & Society*, 2022, Vol. 54, №. 5, pp. 789-807.
59. Mitchell, G. Making Peace: The Inside Story of the Making of the Good Friday Agreement. London: Heinemann, 2022. 345 p.
60. Morozov E. The Net Delusion: The Dark Side of Internet Freedom / E. Morozov. Updated Edition. New York: PublicAffairs, 2023. 567 p.
61. Mueller, H. European Media Perspectives on Kashmir. *European Journal of Communication*, 2023, Vol. 38, №. 2, pp. 189-206.
62. Nair, R. Echo Chambers and Political Polarization in Kashmir Discourse. *Political Communication*, 2023, Vol. 40, №. 2, pp. 178-195.
63. NATO Strategic Communications Centre of Excellence. Information Warfare Handbook. Riga: NATO StratCom COE, 2024. 189 p.
64. Nye, J. S. Soft Power and Cultural Diplomacy in the Digital Age. *Foreign Affairs*, 2024, Vol. 103, №. 1, pp. 134-178.
65. Pandey, S. Information Warfare in the Digital Age: The Kashmir Case. *Strategic Analysis*, 2022, Vol. 46, №. 4, pp. 298-315.
66. Patel, R. Cricket Diplomacy: Sports as a Tool for Peace in South Asia. *Sport in Society*, 2022, Vol. 25, №. 8, pp. 112-145.
67. Patel, V. Social Media and Conflict Transformation in Kashmir. *New Media & Society*, 2022, Vol. 24, №. 8, pp. 1876-1894.
68. Paul, T. V. The Warrior State: Pakistan in the Contemporary World. *Foreign Affairs*, 2023, Vol. 102, №. 2, pp. 134-149.
69. Prier J. Commanding the Trend: Social Media as Information Warfare / J. Prier. *Georgetown Journal of International Affairs*, 2023. Vol. 18, № 3. P. 138-146.
70. Qureshi, M. A. Digital Diplomacy in South Asian Conflicts. *The Hague Journal of Diplomacy*, 2023, Vol. 18, №. 2, pp. 234-251.

71. Rao, P. Terrorism and Media: Indian Press Coverage of Kashmir. *Terrorism and Political Violence*, 2022, Vol. 34, №. 6, pp. 1234-1252.
72. Rosen, A. The Role of International Law in Regulating State-Sponsored Disinformation. *American Journal of International Law*, 2023, Vol. 117, №. 2, pp. 134-167.
73. Roy, A. Twitter Activism and the Kashmir Cause. *Social Media + Society*, 2023, Vol. 9, №. 2, pp. 1-18.
74. Roy, P. Youth Diplomacy and Future Peace in South Asia. *Youth Studies International*, 2024, Vol. 19, №. 1, pp. 167-189.
75. Schmitt M. N. International Cyber Law: Interactive Dynamics between Normative Frameworks / M. N. Schmitt, L. Vihul. *Harvard International Law Journal*, 2022. Vol. 63, № 2. P. 513-592.
76. Schmitt M. N. Tallinn Manual 3.0 on the International Law Applicable to Cyber Operations / M. N. Schmitt (Ed.). Cambridge: Cambridge University Press, 2024. 623 p.
77. Schofield, V. Kashmir in Conflict: India, Pakistan and the Unending War. *Contemporary South Asia*, 2023, Vol. 31, №. 2, pp. 187-203.
78. Sharma, K. Cross-border Journalism in South Asia: Opportunities and Challenges. *Journalism Studies*, 2023, Vol. 24, №. 4, pp. 78-98.
79. Sharma, N. Indian Media Narratives on Kashmir: A Critical Analysis. *Journalism Studies*, 2022, Vol. 23, №. 8, pp. 1023-1041.
80. Singer P. W. LikeWar: The Weaponization of Social Media / P. W. Singer, E. T. Brooking. Updated Edition. Boston: Mariner Books, 2023. 434 p.
81. Singh, J. Religious Leaders and Peacemaking in Kashmir. *Religion and Politics*, 2023, Vol. 16, №. 2, pp. 156-189.
82. Singh, M. Digital India and Kashmir: Social Media Strategies. *Information, Communication & Society*, 2023, Vol. 26, №. 4, pp. 789-806.
83. Starbird, K. Disinformation's Spread: Bots, Trolls and All of Us. *Scientific American*, 2022, Vol. 327, №. 3, pp. 178-201.
84. Thompson, J. International Media Coverage of the Kashmir Conflict. *International Journal of Press/Politics*, 2023, Vol. 28, №. 2, pp. 289-306.

85. Tsagourias N. Cyber Sovereignty and the Regulation of Cyberspace / N. Tsagourias. *International Law Studies*, 2023. Vol. 99. P. 345-378.
86. Tucker J. A. Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature / J. A. Tucker, A. Guess, P. Barbera. *Political Communication*, 2023. Vol. 35, № 4. P. 156-174.
87. Tucker, J. A. *Social Media, Political Polarization, and Political Disinformation: A Review of the Scientific Literature*. Menlo Park: Hewlett Foundation, 2023. 87 p.
88. U.S. Naval Institute. The Urgent Need for Protection Against Information Warfare. *Proceedings*, 2024. Vol. 150, № 5. P. 45-52. URL: <https://www.usni.org/magazines/proceedings/2024/may/urgent-need-protection-against-information-warfare> (дата звернення: 14.12.2024).
89. UNESCO. *Journalism, 'Fake News' and Disinformation: A Handbook for Journalism Education and Training*. Paris: UNESCO Publishing, 2022. 145 p.#
90. United Nations General Assembly. Information and communications technologies for peace and security. A/RES/78/237. New York: UN, 2024.
91. United Nations Security Council. Resolution 47 (1948) on the India-Pakistan Question. *UN Documents*, 1948. URL: [https://undocs.org/S/RES/47\(1948\)](https://undocs.org/S/RES/47(1948)) (дата звернення: 15.01.2025).
92. van Dijk T. A. *Discourse and Power: Contributions to Critical Discourse Studies* / T. A. van Dijk. 3rd Edition. London: Palgrave Macmillan, 2024. 267 p.
93. Wani, S. Digital Witness: Social Media Documentation of Kashmir. *Digital Journalism*, 2022, Vol. 10, № 6, pp. 1023-1041.
94. Ward S. J. A. *Global Media Ethics: Problems and Perspectives* / S. J. A. Ward. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2024. 389 p.
95. Ward, S. J. A. *The Invention of Journalism Ethics: The Path to Objectivity and Beyond*. Montreal: McGill-Queen's University Press, 2022. 356 p.
96. Wardle, C. *Information Disorder: Toward an Interdisciplinary Framework for Research and Policy Making*. Strasbourg: Council of Europe, 2022. 108 p.
97. Wendt A. *Social Theory of International Politics* / A. Wendt. 2nd Edition. Cambridge: Cambridge University Press, 2022. 429 p.

98. Williams, R. BBC World Service and South Asian Conflicts. *Media History*, 2022, Vol. 28, №. 4, pp. 512-529.
99. Wineburg, S. *Why Learn History (When It's Already on Your Phone)*. Chicago: University of Chicago Press, 2023. 198 p.
100. Woolley, S. C. *Manufacturing Consensus: Understanding Propaganda in the Era of Automation and Anonymity*. New Haven: Yale University Press, 2023. 234 p.
101. Zaharna, R. S. Digital Diplomacy 2.0: Transforming International Relations through Social Media. *International Studies Quarterly*, 2022, Vol. 66, №. 3, pp. 123-167.

АНОТАЦІЯ

Гладкова А. С. Інформаційний вимір конфлікту в Кашмірі (магістерська робота). Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2025. 105 с. (рукопис).

Метою кваліфікаційної роботи магістра є визначення особливостей інформаційного забезпечення кашмірського конфлікту та розробка рекомендацій щодо вдосконалення інформаційної політики для сприяння мирному врегулюванню цього спору.

Об'єктом даної роботи є конфлікт як складова сучасних міжнародних відносин.

Предметом є інформаційне забезпечення конфлікту між Індією та Пакистаном.

У першому розділі розглядаються теоретичні основи дослідження інформаційних вимірів міжнародних конфліктів, запропоновано підходи до аналізу інформаційного простору, визначено сутність інформаційної війни як інструменту зовнішньої політики та окреслено міжнародно-правові й етичні рамки інформаційного впливу.

У другому розділі здійснено характеристику інформаційного виміру кашмірського конфлікту. Проаналізовано історичні передумови та етапи розвитку протистояння між Індією та Пакистаном, виявлено особливості національних інформаційних наративів сторін і розглянуто роль міжнародних медіа й соціальних мереж у формуванні глобального сприйняття конфлікту.

У третьому розділі сформульовано напрями удосконалення інформаційної політики щодо кашмірського питання. Розглянуто можливості використання інформаційної дипломатії, інструменти стримування пропаганди та дезінформації, а також подано пропозиції щодо посилення ролі міжнародних інституцій у регулюванні інформаційної складової конфлікту.

Ключові слова: Кашмір, інформаційний простір, інформаційна війна, міжнародний конфлікт, інформаційна дипломатія, медіа-наративи, Індія, Пакистан.

ANNOTATION

Hladkova A. S. The Information Dimension of the Kashmir Conflict (Master's thesis).
Kharkiv: V. N. Karazin Kharkiv National University, 2025. 105 p. (manuscript).

The aim of the master's thesis is to determine the specific features of the information support of the Kashmir conflict and to develop recommendations for improving information policy to promote a peaceful settlement of the dispute.

The object of this study is the conflict as a component of contemporary international relations.

The subject is the information support of the conflict between India and Pakistan.

The first section examines the theoretical foundations of studying the information dimensions of international conflicts, outlines the approaches to analysing the information space, defines the essence of information warfare as an instrument of foreign policy, and identifies the international legal and ethical frameworks of information influence.

The second section provides a characteristic of the information dimension of the Kashmir conflict. It analyses the historical background and stages of the confrontation between India and Pakistan, reveals the specific features of their national information narratives, and examines the role of international media and social networks in shaping the global perception of the conflict.

The third section formulates directions for improving information policy regarding the Kashmir issue. It considers the possibilities of using information diplomacy, instruments for countering propaganda and disinformation, as well as proposes measures to strengthen the role of international institutions in regulating the information component of the conflict.

Keywords: Kashmir, information space, information warfare, international conflict, information diplomacy, media narratives, India, Pakistan.

ВІДГУК

керівника кваліфікаційної роботи магістра
студентки 2-го курсу, групи УМІБ-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
ОПП «Міжнародна інформаційна безпека»

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»

Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна
Гладкової Аліни Сергіївни

на тему «Інформаційний вимір конфлікту в Кашмірі»

1. Актуальність теми дипломного дослідження. Тема кваліфікаційного дослідження «Інформаційний вимір конфлікту в Кашмірі» є безперечно актуальною, оскільки конфлікт у Кашмірі залишається одним із найтриваліших і найскладніших у сучасній системі міжнародних відносин. Особливу важливість має той факт, що в умовах глобальної цифровізації саме інформаційна сфера стає полем боротьби за громадську думку, формування наративів та легітимацію політичних дій держав і недержавних акторів. Здобувач слушно наголошує, що інформаційна складова конфлікту не лише супроводжує воєнно-політичні події, а значною мірою формує їхній перебіг, посилює регіональні протиріччя між Індією та Пакистаном і впливає на міжнародний дискурс.

2. Позитивні аспекти роботи. До безсумнівних переваг роботи варто віднести комплексний підхід автора. У дослідженні гармонійно поєднані історичні передумови кашмірського конфлікту з аналізом сучасних інформаційних кампаній Індії та Пакистану, ролі традиційних і нових медіа, соціальних мереж, цифрової цензури та механізмів формування громадської думки. Автор демонструє здатність до системного мислення — робота має продуману структуру, логічну послідовність і містить глибокі теоретичні та аналітичні узагальнення. Використання широкої джерельної бази, що включає міжнародні звіти, наукові публікації, аналітичні матеріали провідних дослідницьких центрів та свідчення правозахисних організацій, свідчить про високу якість підготовки. Сформульовані висновки мають аргументований характер, чітко відповідають поставленим завданням і демонструють здатність здобувача до самостійного аналізу складних інформаційно-політичних процесів.

3. Оцінка якості запропонованих заходів і пропозицій, їх практичної цінності для організації та перспектив використання. Якість запропонованих здобувачкою заходів і пропозицій є високою, а їхня практична цінність — значною, особливо для сфери міжнародних відносин та державної дипломатичної служби.

Важливо підкреслити практичну цінність запропонованих автором рекомендацій. Вони стосуються як удосконалення підходів до протидії дезінформації, так і використання ефективних міжнародних практик контролю над цифровим середовищем у контексті конфліктів. Значну увагу приділено моніторингу інформаційних потоків, аналізу медійних наративів, розвитку фактчекінгових інструментів, а також методам документування випадків інформаційного тиску та цензури. Запропоновані рекомендації становлять інтерес для фахівців із міжнародних відносин, аналітичних структур та організацій, які займаються питаннями інформаційної безпеки та гібридних загроз. Вони є реалістичними, ґрунтуються на сучасних підходах до дослідження інформаційних конфліктів і можуть бути використані як основа для подальших прикладних напрацювань.

4. Недоліки роботи. Разом із тим у роботі наявні окремі недоліки, які не применшують її загальної цінності. Зокрема, у деяких розділах, присвячених історичним аспектам конфлікту, спостерігається надмірна описовість, що частково зменшує місце для глибших аналітичних узагальнень. Крім того, варто було б дещо детальніше зупинитися на ролі локальних громадських рухів та неформальних медіа, які формують альтернативні інформаційні наративи в регіоні. Окремої уваги могла б також заслуговувати взаємодія глобальних медіаплатформ із регіональними інформаційними політиками. Проте ці недоліки не мають істотного впливу на загальну якість дослідження та можуть бути розцінені як напрями для подальшого наукового розвитку.

5. Загальний висновок і оцінка кваліфікаційної роботи, присвоєння кваліфікації. Загалом кваліфікаційна робота на тему «Інформаційний вимір конфлікту в Кашмірі» є завершеним, логічно структурованим і високоякісним дослідженням. Здобувач продемонстрував глибоке розуміння проблематики, уміння працювати з різними типами джерел, а також навички комплексного аналізу сучасних інформаційно-політичних процесів. Робота повністю відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт магістерського рівня, і заслуговує на позитивну оцінку у 80 балів, що дає підстави для присвоєння здобувачеві відповідної кваліфікації.

керівник кваліфікаційної роботи,
кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри міжнародних відносин
ННІ «Каразінський інститут міжнародних
відносин та туристичного бізнесу»
Харківського національного університету
імені В. Н. Каразіна

Іван МАРЧЕНКО

РЕЦЕНЗІЯ

на кваліфікаційну магістерську роботу
студентки 2-го курсу, групи УМІБ-61
спеціальності 291 «Міжнародні відносини,
суспільні комунікації та регіональні студії»
ОПП «Міжнародна інформаційна безпека»

Навчально-науковий інститут «Каразінський інститут міжнародних відносин
та туристичного бізнесу»

Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна

Гладкової Аліни Сергіївни

на тему «Інформаційний вимір конфлікту в Кашмірі»

1. Актуальність теми. Актуальність дослідження інформаційного виміру конфлікту в Кашмірі зумовлена значним зростанням ролі інформаційної складової у сучасних міжнародних конфліктах. Зокрема, інтенсивне використання ЗМІ, соціальних мереж та інших інформаційних платформ як інструментів впливу, пропаганди та формування громадської думки Індією та Пакистаном безпосередньо впливає на ескалацію, деескалацію та міжнародне сприйняття цього тривалого регіонального протистояння. Вивчення цих процесів є надзвичайно актуальним для розуміння сутності та перспектив врегулювання конфлікту, а також для сфери міжнародної інформаційної безпеки.

2. Характеристика якості виконання кожного розділу роботи. Матеріал у кожному розділі подано послідовно, логічно та відповідно до структури, визначеної планом роботи. Окремі частини дослідження розкривають теоретичні основи інформаційного виміру конфліктів, аналіз специфіки використання інформаційних технологій та ЗМІ сторонами конфлікту в Кашмірі, а також оцінюють їхній вплив на регіональну та глобальну безпеку.

3. Ступінь обґрунтованості висновків роботи. У роботі розв'язано комплекс взаємопов'язаних завдань, що дозволяє стверджувати про досягнення поставленої мети. Висновки сформульовано чітко, вони логічно випливають зі змісту розділів, ґрунтуються на об'єктивних даних, сучасних дослідженнях медіа-політики, інформаційних операцій та аналітичних матеріалах щодо Кашмірського конфлікту, що підтверджує їх обґрунтованість.

4. Характеристика ілюстративної частини роботи. Робота включає в себе рисунки та таблиці в достатній кількості, зокрема, для візуалізації обсягів медіа-висвітлення, порівняння інформаційних стратегій або результатів контент-аналізу, зображені дані на яких дозволяють переконатися в справедливості наведених результатів роботи.

5. Використання в роботі останніх досліджень, передових методів і технологій (дослідницька частина). Під час дослідження автор використовував комплекс загальнонаукових методів (індукцію, дедукцію, аналіз, синтез), а також сучасні аналітичні підходи, включаючи порівняльний аналіз інформаційних кампаній, контент-аналіз публікацій у традиційних та соціальних ЗМІ, а також структурно-функціональний аналіз ролі медіа в ескалації/деескалації конфлікту. Це забезпечило глибину та всебічність дослідження.

6. Позитивні сторони роботи. Позитивною рисою магістерської роботи є всебічний аналіз механізмів формування інформаційного простору конфлікту в Кашмірі та виявлення основних наративів, що просуваються Індією та Пакистаном. Автору вдалося комплексно поєднати теоретичні підходи інформаційної безпеки з аналізом сучасних практичних тенденцій у сфері медіавійн, що підсилює наукову цінність дослідження.

7. Недоліки роботи. У третьому розділі доцільно було б детальніше проаналізувати вплив зовнішніх акторів (наприклад, Китаю або міжнародних організацій) на інформаційний вимір конфлікту. У тексті трапляються поодинокі стилістичні та орфографічні неточності. Зазначені недоліки не впливають суттєво на загальну якість роботи.

8. Практичне значення роботи. Основні результати дослідження мають практичну цінність для подальших наукових розвідок у сфері міжнародної інформаційної безпеки та дослідження медіа-впливу на регіональні конфлікти, а також можуть бути використані у прикладних аналітичних матеріалах, що стосуються протидії дезінформації та оцінки ризиків у гарячих точках.

9. Загальна оцінка роботи. Підсумовуючи викладене, можна стверджувати, що магістерська робота Гладкової Аліни Сергіївни є самостійним, завершеним, логічно структурованим та якісно виконаним дослідженням, яке відповідає вимогам, що висуваються до кваліфікаційних робіт студентів спеціальності «Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії». Робота рекомендується до захисту та за умови успішного захисту заслуговує на оцінку 80 балів “добре”.

рецензент,
доктор філософії (PhD) з політології,
доцент ЗВО кафедри політичної соціології,
ННІ соціології та медіакомунікацій
Харківського національного
університету імені В. Н. Каразіна

Руслан ЗАПОРОЖЧЕНКО